№ 59 ԿԻՐԱԿԻ, 17 ՄԱՐՏԻ

1913
ՔԱՌԱՍՈՒՆԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ԿԻՐԱԿԻ, 17 ՄԱՐՏԻ № 59

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը և 7 ամսվանը 6 րուբլի.
Առանձին համարները ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.

Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція „Мшакъ“ Сергіевская ул., № 5.
Tiflis, Rédaction „Mschak“

Խմբագրատան տելեֆօն № 2—58.

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից).

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզւով

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10—20 կոպ.

Տպարանի տելեֆօն № 67.

ՄՇԱԿ

Հասցէն՝ ТИФЛИСЪ, Редакція „МШАКЪ“.
TIFLIS, Rédaction du journal „MSCHAK“.

ՄԱՐՏԻ 1-ԻՑ ՄԻՆՉԵՒ ՏԱՐՎԱՅ ՎԵՐՋԸ 9 ՌՈՒԲ.

Բաժանորդագրվել կարելի է իւրաքանչիւր ամսի 1-ից սկսած։

Հասցէն փոխելու համար պէտք է ուղարկել նաեւ հին հասցէն եւ 40 կ. նամականիշ, ՀԻՆ ՀԱՍՑԷՆ եւ 40 կ. չուղարկողների խնդիրները՝ հասցէն փոխելու վերաբերմամբ՝ ԿԸ ԹՈՂՆՎԵՆ ԱՆՀԵՏԵՒԱՆՔ։

Յայտարարութիւնների համար պիտի վճարել I երեսի վրա իւրաքանչիւր տողատեղին (պետիտ)—20 կ., IV երեսի վրա—10 կոպ.։

Կովկասից դուրս գտնվող անձերի և հիմնարկութիւնների յայտարարութիւնները բացառապէս ընդունվում են՝ Մոսկվայում—Центральная Контора Объявленій Торг. Дома Л. и Э. Метцль и К°, և նրա բաժանմունքներում—Պետերբուրգում՝ Морская, 11, Վարշավայում՝ Маршалковская, 130, Վիլնօյում՝ Большая, 38, Պարիզում՝ 8 Площадь Биржи.

1913 թւի տարեկան բաժանորդները, որոնք առ 1-ն յունվարի 1914 թ. լրիւ վճարած կունենան բաժանորդավճար 10 րուբլին, ձրիաբար կը ստանան հետեւեալ 2 գրքերը. 1) «Մշակ» եւ հայ կինը» և 2) «Մշակի» քառասնամեակը»։

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ.

ԹԻՖԼԻՍԻ ՎԱՃԱՌԱԿԱՆԱԿԱՆ ԲԱՆԿԻ ՀԻՄՆԱԴԻՐՆԵՐԻ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԻՉ ԿՈՄԻՏԷՏԸ

խնդրում է պ. պ. ակցիոնէրներին ներկայացնել Կոմիտէտի դիւանատանը (Բեբուտովսկայա փ. № 50) ժամանակաւոր անդորրագրերը՝ որ տրված են իրանց ձեռք բերած ակցիաների արժէքի կէսը մուծելու համար, եւ փոխարէնը ստանալ ԺԱՄԱՆԱԿԱՒՈՐ ՎԿԱՅԱԳՐԵՐ, մուծելով Կոմիտէտի կասսան որոշված գերբային տուրքը՝ իւրաքանչիւր ակցիային 1 ր. 25 կ.։ Ժամանակաւոր անդորրագրերի ընդունելութիւնը եւ ժամանակաւոր վկայագրերի տրվումը կատարվում է ԱՌԱՒՕՏԵԱՆ ԺԱՄԸ 10-ԻՑ ՄԻՆՉԵՒ ՑԵՐԵԿՎԱՅ ԺԱՄԸ 2-Ը։

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ.—Համաձայն կատարված հաւասարաբաժանման, պ. պ. ակցիոնէրներից նրանք, որոնք ունեն 30 և աւելի ակցիաներ, կը ստանան 10% պակաս ակցիաներ։
204. 2—2

«Մ Շ Ա Կ Ի» խմբագրութիւնը յայտնում է, որ այսօր, կիրակի, մարտի 17-ին, իր աշխատակից ՀԱՄԱԼԻ և հայ դրամատուրգ

Գ. ՍՈՒՆԴՈՒԿԵԱՆԻ

մահվան առաջին տարելիցին Վանքի մայր-եկեղեցում, պատարագից յետոյ ժամը 12½-ին, հանգուցեալի շիրմի վրա, եկեղեցու բակում, կը կատարվի ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ։
2—2

Այսօր, կիրակի, մարտի 17-ին

ԳԱԲՐԻԷԼ ՆԻԿԻՏԻՉ ՍՈՒՆԴՈՒԿԵԱՆԻ

մահվան առաջին տարելիցին Վանքի մայր-եկեղեցում կը կայանայ պատարագ և ապա, հանգուցեալի շիրմի վրա, եկեղեցու բակում ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ, որի մասին յայտնում է հանգուցեալի ընտանիքը։ Պատարագի սկիզբն է առաւօտեան ժամը 10½-ին։ Հոգեհանգիստը ժամը 12½-ին։
206. 2—2

Հայոց Դրամատիկական Ընկ. Վարչութիւնը խնդրում է ընկերութեան բոլոր անդամներին ներկայ լինել

Գ. ՍՈՒՆԴՈՒԿԵԱՆԻ

ՀՈԳԵՀԱՆԳՍՏԻՆ

որ կատարվելու է Վանքի մայր եկեղեցու գաւթում հանգուցեալի շիրմի վրա Այսօր, կիրակի, մարտի 17-ին, ժամը 12½-ին։
214. 1—1

Կովկասի Հայ Գրողների Ընկ. Վարչութիւնը խնդրում է իր անդամներին ներկայ լինել այսօր, մարտի 17-ին, ցերեկվայ ժամը 12½-ին, Վանքի մայր եկեղեցում

ԳԱԲՐԻԷԼ ՍՈՒՆԴՈՒԿԵԱՆԻ

մահվան տարելիցի առթիվ կատարվելիք ՀՈԳԵՀԱՆԳՍՏԻՆ։
213. 1—1

Այսօր, կիրակի, մարտի 17-ին, ցերեկվայ ժամը 11-ին, մի խումբ հայերի նախաձեռնութեամբ կը կատարվի հոգեհանգստեան կարգ Սալօնիկում սպանված ՀԵԼԼԷՆՆԵՐԻ ԹԱԳԱՒՈՐ

ԳԷՈՐԳ I-Ի

յիշատակին, նրա թաղման օրը, Թիֆլիսի յունաց ս. Նիկողայոսեան եկեղեցում, որ գտնվում է Սօֆիյսկայա փողոցում, 5-րդ քաղաքամաս։
216. 1—1

Աննա Բագրատեան եւ բժ. Աղէքսանդր Պապեան Կարապետեանները իրանց զաւակների հետ միասին խորին վշտով յայտնում են ազգականներին և ծանօթներին՝ առաջինը իր անմոռանալի և թանգագին մօր, երկրորդը՝ զոքանչի և վերջինները իրանց մեծ մօր

ԵՓԵՄԻԱ ԳԷՈՐԳԵԱՆ ՍԱՐԳՍԵԱՆԻ

մահը, որ տեղի ունեցաւ երկարատեւ և ծանր հիւանդութիւնից յետոյ, ամսիս 8-ին։ Ցուղարկաւորութիւնը այսօր, կիրակի, առաւօտեան ժամը 10-ին, հանգուցեալի բնակարանից (Միքայէլեան փող. № 65) դէպի Վանքի մայր եկեղեցին։ Թաղումը Խօջիվանքի գերեզմանատանը։
205. 2—2

ՅՈԲԵԼԵԱՆԱԿԱՆ ՊԱՏԿԵՐԱՀԱՆԴԷՍ

ԹԻՖԼԻՍԻ ԱՐՏԻՍՏԻԿ ԸՆԿ. ՇԷՆՔՈՒՄ

ՆԿԱՐԻՉ Ա. Յ. ՇԱՄՇԻՆԵԱՆԻ

25-ամեայ գեղարուեստական մանկավարժական գործունէութեան առթիվ։

Բացված է ամեն օր առաւօտեան ժ. 10-ից մինչեւ երեկոյեան ժամը 6-ը։

Մուտքի վճարը հասակաւորների համար 35 կ., աշակերտ., երեխաների և զինուորների համար 15 կ.։

Ամեն մի դպրոցից 10 հոգաւոր աշակերտներ կամ աշակերտուհիներ իրանց ուսուցչի առաջնորդութեամբ կարող են այցելել պատկերահանդէսը ձրիաբար։
ատ. 215. 1—1

Արտասահմանեան վերարկուներ, ճանապարհորդական եւ ամօրտի կօստիւմներ, գդակներ (կօտելօկ) վերջին տարազի

ՍՏԱՑՎԱԾ ԵՆ

ԵՂԲ. ԱԼԾՎԱՆՑ ԸՆԿ.

խանութում, Դվորցովայա, տելեֆ. 477.
220. 1—1

Չորեքշաբթի, մարտի 20-ին, երեկոյեան ժամը 7½-ին

Տեղի կունենայ

ԹԻՖԼԻՍԻ ՀԱՅ ԳԻՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԵՒ ՏՆԱՅՆԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԸ

Զբաղմունքի առարկաներ.

1) Փորձնական գործի համագումարը Պետերբուրգում։ Զեկուցում Ալ. Քալանթարի։
2) Ինստրուկտորական գործունէութեան կազմակերպումը։ Զեկուցում Ս. Սարանասեանի։
3) Ընկերութեան ամառային գործունէութեան մասին։ Զեկուցում Վարչութեան։
4) Ընթացիկ հարցեր։

Ժողովը տեղի կունենայ ՆԵՐՍԻՍԵԱՆ ԴՊՐՈՑԻ ՆԱԽԿԻՆ ՇԷՆՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ։
Ժողովին կարող են ներկայ լինել նաև կողմնակի անձինք, որպէս հիւրեր։
(ատ.) (չ.) 221. 2—1

«ՄԱՆԿԱԿԱՆ ՋՐԻ ՃԱՇԱՐԱՆԻ ԵՒ ԱՇԽԱՏԱՒՈՐ ԳԻՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ-ԱՐՀԵՍՏԱԳԻՏԱԿԱՆ ԿՕԼՕՆԻԱՅԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ» ՀԻՄՆԱԴԻՐՆԵՐԸ

հրաւիրում են իրանց անդամներին և կողմնակի անձանց, որոնք համակրում են ընկերութեան նպատակներին, երկրորդ ընդհանուր ժողովի, որը տեղի կունենայ այս ամսի 17-ին ցերեկվայ ժամը 12½-ին, Թիֆլիսի Քաղաքային Դումայի դահլիճում։

ԶԲԱՂՄՈՒՆՔԻ ԱՌԱՐԿԱՆԵՐ՝

1) Ընտրութիւն վարչութեան պակաս անդամների.
2) Ընտրութիւն վերստուգիչ անդամների.
3) Հաստատում 1913 թ. գործունէութեան ծրագրի.

ատ. 1—1

Adresse Télégraphique ANITAS
Адресъ телеграммъ САНИТАСЪ Тифлисъ

ՆՕՎԿԱՍԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ ԴԵՂԱՏԱՆ ՄԹԵՐՔՆԵՐԻ

ԱՌԵՒՏՐԻ

ԹԻՖԼԻՍ, ԲԱԳՈՒ, ԲԱԹՈՒՄ.

Ստացված են ամեն մօդայի դուխիներ

արտասահմանեան և ռուսական ֆիրմաների։ Ընկերութեան բոլոր խանութներում կանարտասահմանեան և ռուսական կօսմէտիկային վերաբերեալ առարկաներ, այն է՝ օդէկօլօն, կրէմ, չպար, ջրեր, նոյնպէս և երեսի ու եղունգների վերաբերեալ դեղեր։
219. 1—1

ԿՆԱԲՈՒԺԱԿԱՆ ԵՒ ՎԻՐԱԲՈՒԺԱԿԱՆ

ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

Ռտիշչէվսկայա 13, տելեֆօն 4—21.

Ընդունելութիւն թէ կանացի և թէ ներքին, նոյնպէս և վիրաբուժութեան կարիք ունեցող մնայուն стаціонаръ) հիւանդների (բացի վարակիչ և հոգեկան հիւանդութիւններից), վաղօրօք գրվելու պայմանով։

Ընդունելութիւն կանացի, ներքին և մանկական հիւանդութիւն ունեցող երթեւեկ հիւանդների, ամեն օր՝ ցեր. ժամը 11-ից մինչև 12-ը։

Ընդունելութիւն պրոֆ. Մ. Ս. Սուբբոտինի կողմից վիրաբուժ. կարիք ունեցող հիւանդների, վաղօրօք գրվելու պայմանով, երկուշաբթի և հինգշաբթի օրերը ցեր. ժամը 1—2-ը։

Հիւանդանոցի բժիշկները

Ա. Ա. Ցարութիւնեան, Ն. Ն. Վեսելովզորով, Վ. Ա. Զակրժէվսկի, Ի. Գ. Կալամկարեան, Ա. Ա. Նովիցկիյ, Գ. Ն. Տէր-Ներսէսեան, Ն. Զ. Ռամիկեան, Ա. Ր. Փիշէր, Ս. Պ. Շահպարոնեանց։ Կօնսուլտանտ՝ պրոֆեսօր Մ. Ս. Սուբբօտին։
(հ.կ.) ատ. 779. 100—39

ԲԵՐԼԻՆԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ

ԲԺՇԿԱՊԵՏ

Գ. Գ. ՄԵՀՐԱԲԵԱՆՑ

Ներքին հիւանդութիւններ՝ առանձնապէս կրծքի, ԹՈՔԱԽՏԻ և սրտի։

Բժշկութիւն նաև ՏՈՒԲԵՐԿՈՒԼԻՆՆԵՐՈՎ, ՌԱԴԻՒ պրէպարատներով և վիրաբուժական միջոցով՝ ՊՆԷՎՄՕԹՕՐԱԿՍՈՎ։

Ընդունելութիւնը ամեն օր, առաւօտեան ժամը 9—1-ը և երեկոյեան ժամը 5—8-ը։

Չքաւորներին առ. ժամը 9—10-ը ձրիաբար։

Սօլօլակ, Բէհբութեան փող. № 23 (անկյուն Գանովսկայա)։ Հեռախօս 7—92.
(ա.օ.) ատ. 92. 100—31

ԲԺՇԿԱՊԵՏ

Մ. Ի. ՄՈՒՐԱԴԵԱՆ

Օգնական Prof. Posner-ի

Ընդունում է միզասեռական (վեներական) հիւանդներին Բեռլինի իր խորհրդակցական կաբինէտի և պրոֆ. Պօզնէրի կլինիկայի մէջ։ Տալիս է նաև խորհուրդներ միւս մասնագիտութիւնների վերաբերեալ։

Հասցէն՝ D-r Muradoff Berlin. Iohannisstr. 15 (an der Friedrichstrasse). Telefon amt Norden 113—19.
(կ.) ատ. 830. 0—15

ԲԺԻՇԿ

Յ. Մելիք-Նուբարեան

ներքին և երեխաների հիւանդութիւնների, առանձնապէս թոքերի։

Թոքախտի բժշկութիւնը տուբերկուլիններով և պնեվմատօրակսով։

Ընդունելութիւնը ՆՈՐ ԲՆԱԿԱՐԱՆՈՒՄ
Ամեն օր (առաւօտեան 12—1 ժ.
(երեկոյեան 5—7 ժ.

Սօլօլակ, Ռտիշչեվսկայա 10 (Լերմօնտովսկ. դեղատան դիմացը)։
(ե.հ. կ.) ատ. 746. 100—68

ԲԺԻՇԿ

ՇՈՒՇԱՆԻԿ ՆԱԲԱԹԵԱՆ

Ընդունում է հիւանդներ կանանց և մանկաբարձութեան վերաբերեալ ամեն օր, բացի կիրակի օրերից, երեկ. ժամը 5—6-ը։
Հասցէն՝ Ռտիշչէվսկայա № 1.
ատ. (կ. ե. հ.) 4. 100—30

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԻ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ

Քաղաքական աշխարհում վերջին ժամանակները տեղի ունեցան կարևոր երևոյթներ և դէպքեր։

Ամերիկայի Միացեալ-Պետութիւնների նոր նախագահ Վիլսօնը ստանձնեց իր պաշտօնը և իր ծրագրով յայտարարեց սօցիալական շատ բարենորոգումներ։ Չինական հանրապետութիւնը սկսեց ագրէսիվ պատրաստութիւններ տեսնել Մօնգօլիայի դէմ, նրան նորից Չինաստանի հետ միացնելու նպատակով, մի հանգամանք, որ կարող է առաջ բերել ընդհարումն Ռուսաստանի հետ։

Միւս կողմից պարզվում է, որ Եապօնիան գաղտնի դաշնագրութիւն է կնքել Չինաստանի հետ, պարտաւորվելով պահպանել նրա ամբողջութիւնը և անձեռնմխելիութիւնը։ Չինաստանին օգնելու տրամադրութիւն է ցոյց տալիս և Ամերիկան։

Թիւրք-բալկանեան պատերազմը դեռ շարունակվում է և Թիւրքիան ամեն քայլում ջախջախվում է։ Դաշնակից բալկանեան երկրների տարած յաղթութիւնները մի րոպէ մռայլվեցին Յունաստանի Գէորգ I թագաւորի սպանութեամբ—գործ մի անարխիստ, եթէ ոչ խելագար յոյնի—մի րոպէ յոյս ներշնչեցին Թիւրքերին, թէ կարող են նոր բարդութիւններ առաջ գալ. բայց այդ ցաւալի սպանութիւնը ոչ մի փոփոխութիւն առաջ չը բերեց, և դաշնակից զօրքերը շարունակելով իրանց գործը՝ կարողացան վերջապէս, մի քանի օր առաջ, ջախջախել Թիւրքերի վերջին յենարանները—Ադրիանուպօլիսը և Չաթալջայի ամրութիւնները—և գրաւել նրանց։

Այս մեծ յաղթութիւնները թէև առիթ եղան սոսկալի մեծ զոհերի, բայց եկան լրացնելու բօլգարների, սերբերի, յոյների տարած փառաւոր յաղթութիւնների շրջանակը և յայտարարելու, թէ օսմանեան մի ժամանակ հզօր կայսրութիւնը այլ ևս գործ չունի Եւրոպայում։ Այդ յաղթութիւնները միաժամանակ ստիպեցին եւրոպական մեծ պետութիւններին նորից դիմումներ անել պատերազմող կողմերին՝ վերջ տալ պատերազմին և հաշտութիւն կնքել։ Սակայն այդ միջոցին տեղի ունեցաւ մի դէպք, որ սպառնում է միջազգային նոր բարդութիւններ առաջ բերել։ Չեռնօգօրցիները սկսել են ռմբակոծել Սկիւտարի բերդը, որի վրա Ալբանիան պահանջներ է անում։ Անշուշտ, Չեռնօգօրիան նպատակ ունի վերցնել այդ բերդը և միացնել իր երկրին. բայց այդպէս չէ մտածում Աւստրիան. նա պահանջում է, որ Սկիւտարը տրվի ապագայ Ալբանիային. ուրեմն, եթէ Չեռնօգօրիան նոյն իսկ վերցնի Սկիւտարը, մտադիր են նրա ձեռքից խլել և տալ Ալբանիային, կամ աւելի ճիշդը՝ Աւստրիային, որովհետև ոչ մի տարակոյս չը կայ, որ Աւստրիան ամեն միջոց գործ է դնելու առնել Ալբանիան իր հովանաւորութեան ներքոյ։ Մի կողմից այդ հանգամանքը, միւս կողմից մի ուրիշ մեղադրանք, որ Աւստրիան բարդում է Չեռնօգօրիայի վրա—այն, որ իբր նա ստիպել է և ստիպում է բռնութեամբ և մահվան սպառնալիքով կաթօլիկ-ալբանացիներին Դիակօվօյում ընդունել օրթօդօքսութիւն—այն արդիւնքն առաջ բերին, որ Աւստրիան ուլտիմատում ներկայացրեց Չեռնօգօրիային, սպառնալով ակտիվ միջոցների դիմել, եթէ Չեռնօգօրիան չը հրաժարվի իր պահանջներից Սկիւտարի վրա և իր բռնութիւններից։

Եւ ահա այն րոպէին, երբ Աւստրիան այդպիսի սպառնական դիրք է բռնել հանդէպ Չեռնօգօրիայի և Սերբիայի, մինչդեռ և այդ երկիրները իրանց ամբողջ յոյսը դրել են Ռուսաստանի վրա, տեղի է ունենում Ադրիանուպօլսի և Չաթալջայի անկումը, և ռուսաց Պետական Դուման պաշտօնապէս իր ցանկութիւնը, համակրութիւնն է արտայայտում յաղթականներին, իբրև մի տեսակ պատասխան ռուսական հասարակական կարծիքի՝ Աւստրիայի սպառնալիքներին։ Այդ տեսակէտից Պետական Դումայի ցոյցը ահագին նշանակութիւն է ստանում։

Սակայն Ադրիանուպօլսի և Չաթալջայի անկումը իր հակահարուածն ունեցաւ Թիւրքահայերի վրա։ Կատաղած, շշմած Թիւրքերը իրանց վայրագ մոլեգնութեան մէջ սրբազան պատերազմ հրատարակեցին և իրանց կատաղութեան թոյնը թափեցին առաջինը անպաշտպան հայերի վրա։ Եթէ շարժումը լայն ծաւալ ստանայ—ինչ որ հաւանական է, մանաւանդ եթէ ի նկատի ունենանք Զէյթունի դէպքերը—անշուշտ, Ռուսաստանը անտարբեր չի մնայ և թոյլ չի տայ, որ գազանացած Թիւրքերը իրանց վրէժխնդրութեան օբիէկտ շինեն խեղճ հայերին։

Քաղաքական մի այլ կարևոր դէպք համարվում է Ֆրանսիայում Բրիանի մինիստրութեան անկումը։ Դեռ մի ամիս չը կայ, որ հանրապետութեան նոր նախագահ Պուանկարէն ստանձնել է իր պաշտօնը, նրա կազմած և նրա լիակատար վստահութիւնը վայելող մինիստրութիւնն ընկնում է սենատի մի քուէարկութեան պատճառով։ Սենատը չընդունեց պարլամենտի կողմից քուէարկված օրինագիծը համեմատական ընտրութիւնների մասին, որի զօրութեամբ ընտրութիւնների ժամանակ փոքրամասնութեան իրաւունքներն ևս յարգվում են։ Սենատում Կլեմանսօն և Կօմբը միացած՝ տապալել տուին այդ օրինագիծը և դրանով լուծեցին իրանց վրէժը այն պարտութեան համար, որ նրանք կրեցին նախագահական ընտրութիւնների ժամանակ, երբ իբրև կանդիդատ առաջ էին քշել Պամսին։ Սենատի և պարլամենտի ընդհարումը կարող է աղէտալի հետևանքներ ունենալ, եթէ նրան սուր կերպարանք տրվի։ Բայց նախագահ Պուանկարէն շտապեց նոր կաբինէտի կազմումը յանձնել Բարտուին, որ առաջին իսկ քայլից հաշտարար քաղաքականութեան հետևեց։ Թէև ընդունված սովորութիւն է, որ մինիստրութեան կազմութիւնը յանձնվում է այն կուսակցութեան ղեկավարներին, որ տապալում է մինիստրութիւնը, բայց Պուանկարէն այդպէս չը վարվեց. նա դիմումն արեց Բարտուին, որ տապալողների մէջ չէ և, ինչպէս ասում են ֆրանսիական լրագիրները, Բրիանի աստառն է։

Ներկայ ծանր և քաղաքական բարդ րոպէներին, երբ Ֆրանսիան պէտք ունի իր բոլոր ոյժերին և միութեան, ներքին երկպառակութիւնները կարող են աղէտաբեր լինել հանրապետութեան հմայքի համար, ուստի և ամեն ջանք գործ է դրվում խնդրին սուր կերպարանք չը տալ և առ այժմ զբաղվել պաշտպանութեան միջոցների խնդրով, այն է՝ սպառազինութիւնները աւելացնելու խնդրով։ Հ. Ա.

ՓՈԽԱՐՔԱՅԻ ԱՌՈՂՋԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿԸ

Մարտի 15-ի լոյս 16 ի գիշերը Նորին Պայծառափայլութիւնը քնեց մօտ 6 ժամ ընդմիջումներով. Զարկերակը 54—60 է մի րոպէում՝ շատ սակաւ ընդհատումներով։ Շնչառութիւնը 26—32 է մի րոպէում. Ինքնազգացումը պակաս յոգնածութեամբ է։

—

Թիֆլիսի զանազան կրթական և այլ հաստատութիւններ, ինչպէս նաև ընկերութիւններ շարունակում են մաղթանքներ կատարել Կովկասի փոխարքայ կոմս Վօրօնցօվ-Դաշկօվի շուտափոյթ առողջութեան համար։

—

Սուխումից մեզ գրում են, որ այնտեղ, ամսիս 10-ին, կիրակի, պատարագից յետոյ, հայոց աղօթատան մէջ ներկայութեամբ բազմաթիւ ժողովրդի կատարվել է մաղթանք՝ Կովկասի փոխարքայի առողջութեան համար։

—

Հին-Նախիջևանից մեզ գրում են, որ այդ քաղաքի յաջորդ Սիօն վ.-ի նախաձեռնութեամբ այնտեղի մայր եկեղեցում կայացել է մաղթանք Կովկասի փոխարքայի շուտափոյթ առողջութեան համար։ Այդ մասին յաջորդը հեռագրով յայտնել է Փոխարքայի ամուսին կոմսուհի Ելիզաւէտա Անդրէևնային, որից և ստացել է շնորհակալական հեռագիր։

—

Մօզդօկից մեզ գրում են, որ ամսիս 10-ին այնտեղի հայոց մայր եկեղեցում Խ. ք. Շահինեանը բազմաթիւ աղօթողների ներկայութեամբ մաղթանք է կատարել Կովկասի փոխարքայի առողջութեան համար։

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

15 մարտի

Պետերբուրգ.—Տեղեկատու բիւրօն գեներալ Ռադկօ Դմիտրիևի խնդիրքով հաղորդում է, որ «Русск. Молва» լրագրի մարտի 15-ին տպած «Անհաւատալի է» յօդուածը, վերաբերեալ Կ. Պօլսի վիճակը տնօրինելուն, անհիմն է։ Բացի դրանից Ռադկօ Դմիտրիևը չէ բերել իր հետ բօլգարական թագաւորի նամակը, որի մասին խօսում է «День» լրագիրը մարտի 15-ի համարում։

—

Պետերբուրգ. — Պետական Դումայի նախագահի բնակարանում կայացաւ ճաշ ու խնճոյք սլաւօն զէնքի յաղթութիւնների առիթով։ Ներկայ էին բօլգարական դեսպան Բօբչևը, ազգային ժողովի նախագահ Ռադկօ Դմիտրիևը, Դումայի նացիօնալիստ, կենտրօնի, հոկտեմբերեան, առաջադիմական անդամներից, սլաւօնական գործիչներ Գուչկօվի գլխաւորութեամբ։ Առաջին բաժակաճառերը արտասանեցին Ռօձեանկօն և Ռադկօ Դմիտրիևը։

—

Լօնդօն.—Գրէյի նախագահութեամբ կայացաւ դեսպանաժողովի նիստը։

—

Պետերբուրգ.—Ցարսկոյէ Սէլօյի պալատում կայացաւ Կայսրի նախագահութեամբ ռուսաց Կայսերական Պատմական Ընկերութեան տարեկան ընդհանուր ժողովը։ Երբ Կայսրը բացեց ժողովը, Օգոստափառ Նախագահ Մեծ Իշխան Նիկօլայ Միխայլօվիչը կարդաց տարեկան հաշիւը, որից յետոյ կատարվեցին պաշտօնական անձանց ընտրութիւններ և եղան Ընկերութեան անդամների զեկուցումներ ողորմած գրուցատրութեամբ։

—

Կ. Պօլիս.—Ռուսաց դեսպան Գիրսի պահանջով Բ. Դուռը ազատեց բանտից 12 ռուսահպատակների։ Բանտարկեալներից մինը բանտում մնաց երեք տարի։ Ռուսաց հիւպատոսը պահանջում է, որպէս զի ռուս հպատակներին կալանաւորելու ժամանակ պարտաւորապէս ներկայ գտնվի ռուսաց հիւպատոսարանի ներկայացուցիչը։ Բանտում գտնվում են կրկին մեծ թւով բանտարկեալներ զանազան ազգութիւններից, որոնց չեն արձակում իրաւաբանական տարաձայնութիւնների պատճառով։

—

Կէլցի.—Լինչէվի գաւառում Վիսլայի սահմանամերձ գետակի մօտ, Կրակօվի կողմից թռաւ մի օդապարիկ։

Կէս ժամ յետոյ երևաց մի աէրօպլան, որի վրա սահմանապահ զինուորները կրակեցին։ Աէրօպլանը իսկոյն վերադարձաւ Աւստրիա։

—

Դէյտօն.—Ջուրը իջնում է։ Ջրհեղեղին ենթարկվեցին Օհայօ, Ինդիանա նահանգները, Արևմտեան Վիրգինիան, Նիւ-Եօրկը, Պէնսիլվանիան, Կենտուկին, Իլինօյսը։ Վերջին տեղեկութիւնների համաձայն, զոհվել են աւելի քան 2000 մարդ, անապրուստ են մնացել 75,000 մարդ, ջրասոյզ են եղել 15,000 տուն։ Երկաթուղիների վնասները 25 միլիօն դօլար են։

ԲԱԼԿԱՆԵԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ

ԱԴՐԻԱՆՈՒՊՕԼԻՍ ԵՒ ՉԱԹԱԼՋԱ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

15 մարտի

Վիէննա.—«Կոր. Բիւրօյին» հաղորդում են Ադրիանուպօլսից. «Ֆերդինանդ Թագաւորը Ադրիանուպօլսի անկման տեղեկութիւնը ստանալուն պէս մեկնեց արտակարգ գնացքով Ադրիանուպօլիս, հասաւ մինչև քաղաքի մօտ և աւտօմօբիլով արքայազների, գեներալներ Սավօվի, Իվանօվի և Ռաչօ Պետրօվի ուղեկցութեամբ մտաւ քաղաք։ Թիւրքաց բերդապահ զօրքը վերջին րոպէին փորձեց յօդս ցնդեցնել Արդա գետի վրայի երկաթուղային կամուրջը, որպիսի փորձը մասամբ աջողվեց. Ֆերդինանդը ստիպված էր ընտրել խճուղին և մտաւ քաղաք, անցնելով գերիների անվերջ շարքերի մօտով։ Թագաւորը, չորս կողմից ցնծագին ողջունվելով, արքայազների հետ դիմեց զինուորական ակումբը, ուր գտնվում էր Շիւքրի-փաշան և նրա շտաբը։ Ֆերդինանդը ընդունեց Շիւքրի-փաշային, որ յանձնեց նրան իր սուրը։ Թագաւորը վերադարձրեց սուրը, յարգանք յայտնելով նրա ցոյց տուած քաջութեան համար»։

—

Սօֆիա.—Ադրիանուպօլսի տակ տեղի ունեցող գործողութիւնների հետ միաժամանակ սկսվեց արշաւանք Չաթալջայում և տևեց մարտի 11-ին, 12-ին և 13-ին։ Թիւրքերը գործում էին բօլգարական աւանգարդի դէմ հինգ հետևակ զօրագնդերով ու մի հեծելավաշտով, պաշտպանվելով նաւատորմից Մարմարա ծովի կողմից։ Բօլգարական աւանգարդը, շեշտակի առաջանալով, գրաւեց Առնաուտքեօյը, Չաթալջա քաղաքը, Չէկչէլին ու Օրմանլըն։ Թիւրքական զօրագնդերը յետ նեղվելով նահանջեցին գլխաւոր դիրքերի ուղղութեամբ բերդերի կրակի պաշտպանութեամբ։ Բօլգարները ներկայումս տիրում են նախկին դիրքերին Չաթալջայում։ Առաջին և

Բ Ա Ն Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ԳԱԲՐԻԷԼ ՍՈՒՆԴՈՒԿԵԱՆԻ ՀԵՏ

(Շարունակութիւն)

1910 թւի ամառը Սունդուկեանը գնաց Բօրժօմ կազդուրվելու։

Օգոստոսի 25-ին, կիրակի օր, անսպասելի կերպով նա հիւր եկաւ մեր տուն, թէ ինձ հետ խօսելու մի քանի հարցերի մասին և թէ Իզաբէլլա աղջկանս հետ տեսնվելու։ Դուրս եկաւ բանից, որ Սունդուկեանը արդէն վերադարձել էր Բօրժօմից Թիֆլիս։ Մենք ուրախ էինք միմեանց տեսնելուն։

— Տպվում է դրամաս,—յայտնեց նա։

Խօսքը «Սէր և Ազատութիւն» պիէսի մասին էր։

— Փոփոխութիւններ շատ եմ արել Բօրժօմում,—աւելացրեց նա.—արդէն տպվել է եօթը թերթ, երկու շաբաթից յետոյ կը վերջանայ ամբողջ պիէսի հրատարակութիւնը։

Սունդուկեանը պատմեց, որ Բօրժօմում նա զանազան թեմաներով է եղել հետաքրքրված. բայց իրագործել-չիրագործելը ժամանակի և յարմարութեան խնդիր է։

— Աչքի առաջ ունեմ մի աշխատութիւն, որը սակայն անկարելի կը լինի հրատարակել։ Առաջին գործողութեան համար կը բանտարկվեմ, երկրորդի համար կը հալածվեմ, երրորդի համար... (նա ոչինչ չասաց)։

Ես հարց տուի, թէ ինչ թեմա է։

Նա պատասխանելու դժկամակութիւն էր ցոյց տալիս։ Յետոյ բացատրեց ընդհանուր բառերով՝

— Դա մի գրուածք պէտք է լինի նուիրված կղերի, կրօնականների, պետական մարդկանց կեղծիքների և ուրիշ գործողների արարքներին...

Ես յայտնեցի, որ չափազանցում է երկիւղները, և առարկեցի թէ հերոսները տիպեր են լինելու զանազան տեսակէտներով լուսաբանող կեանքի երևոյթները, այդպիսի պիէսներ կան և...

— Էհ, տեսնենք, կը ձեռնարկեմ, եթէ կունենամ ոյժ և կեանք։

Ես օգտվեցի այդ բառերից և ասացի, որ պիէսի անունն էլ կարող է դնել «Ոյժ և կեանք»։

Սունդուկեանը գոհ էր Բօրժօմի բնութիւնից, բայց գանգատաւոր էր կենցաղական պայմաններից։

— Ինքը Բօրժօմը լաւ է. օդը կազդուրիչ, բայց վատ է պահվում։ Կեղտոտ է, փողոցներում հոտ է փչում անախորժ։ Օ՜, եւրոպացիների ձեռքում թանգարժէք ամարանոց կը լինէր Բօրժօմը։ Ես ուզում էի մնալ ամբողջ սեպտեմբեր ամիսը, բայց խօլերայի և տիֆի պատճառով շտապեցի Թիֆլիս։ Այժմ զբաղված եմ պիէսիս տպագրութեամբ և երջանիկ կը լինեմ, երբ գիրքս պատրաստ կը բերեմ տպարանից։ Իմեդաշվիլիի հետ պատահեցի և նրա հետ խօսակցութիւն ունեցայ պիէսիս մէջ արված փոփոխութիւնների մասին։ Երբեմն ձեզ հաղորդելու համար շատ բնորոշ և յիշատակելի բաներ են միտքս գալիս, բայց յետոյ մոռացվում են։

Գաբրիէլ Սունդուկեանի հետ 1910 թ. ապրիլի 23-ին հանդիպում ունեցանք երկու անգամ «Մշակի» խմբագրատանը և տպարանում։

Սունդուկեանը տպագրութեան էր յանձնել իր «Համալի Մասլահաթնիրը»։ Ամենամեծ հոգատարութեամբ նա հսկում էր սրբագրական ուղղումներին։

Իր գրուածքների մէջ գործածած Թիֆլիսի բարբառը առարկայ դարձաւ մեր խօսակցութեան։ Նա սիրում էր լեզուն և հիացած նրա կենսական ոյժից։

— Թիֆլիսի բարբառը մի յիսուն տարուց յետոյ կը մոռացվի Թիֆլիսում և կը պահպանվի առ ժամանակ գիւղերում։ Այդ բարբառը տէրութիւն չունի։

Սունդուկեանը չէր հաւանում Թիֆլիսի բարբառով գրված մի քանի գրական գործեր, որոնք լոյս էին տեսնում վերջին տարիներում զաւեշտական և այլ ձևերով. նրանք լիքն են սխալներով և շեղումներով լեզուի վերաբերութեամբ։

Խօսք բացվեց գրական դէմքերի մասին։ Նա յարգանքով յիշեց Ռաֆայէլ Պատկանեանի բանաստեղծական տաղանդը։

— Պատկանեանի նամակները առանձին պահած ունեմ,—հաղորդեց նա.—ժամանակով կարելի է տպագրութեան տալ։ Պատկանեանի մահից յետոյ լոյս տեսան նրա աշխատութիւնների երկու հատորը. այնտեղ չը կան այդ նամակները։ Ես պահում եմ նրանց, ինչպէս գրական սրբութիւն։ Ունեմ և ուրիշ անձերից ստացած նամակների ժողովածու։

Խօսակցութիւնը անցաւ յօբելեաններին։ Սունդուկեանը յայտնեց, որ յօբելեանները կորցրել են մեզանում նախկին հեղինակաւոր նշանակութիւնը։ Եթէ առաջ կարևոր հանգամանքներում կատարվում էին այդ հանդէսները,—առարկում էր նա—այն ժամանակ նրանք գրաւում էին առանձին ուշադրութիւն։ Այժմ համը տարան և յօբելեանները։

Չը գիտեմ, ինչպէս խօսք բացվեց Ալէքսանդր Մանթաշեանի մասին։

— Ես յիշում եմ նրան երբ Ջանհել գործակատարի պաշտօն էր վարում իր հօր խանութում։ Վերջին տարին, երբ Թիֆլիս էր եկել Մանթաշեանը, պատահեցինք Սօլօլակում. Մանթաշեանը բացագանչեց վրացերէն բառերով «ճիրիմէ շենի, Գաբրիէլ ջան»։ Խօսակցեցինք դէսից դէնից։

Պատմեց վրաց թատրոնի դերասանների մասին և ի միջի այլոց շատ գովեց Վասօ Աբաշիձէին։

— Վասօ Աբաշիձէն շատ լաւ է խաղում կենցաղագրական դերեր։ Ամերիկեանից յետոյ նա առաջինն է կովկասեան բեմում։

Խօսելով իր «Սէր և Ազատութիւն» պիէսի ներկայացման մասին, նա շատ ցանկութիւն էր յայտնում տեսնել նրա հերոսուհու դերի կատարման մէջ օր. Իզաբէլլա Բալանթարին և կարծում էր, որ այդ դերը նա կը խաղայ այնպէս, ինչպէս ինքը ենթադրել և գծագրել է։

1910 թւի մայիսի 14-ին Գաբրիէլ Սունդուկեանը եկաւ ցոյց տալու «Համալի մասլահաթնիր» ժողովածուի առաջին 16 երեսանոց թերթը, որ լոյս էր տեսել նախընթաց օրը։

Նա շատ ուրախ էր, որ ձեռնարկել է «Համալի մասլահաթնիր» ժողովածուի հրատարակութեան։ Նա յիշել է շատ բան անցեալից և զուել է իր յիշողութիւնների մէջ գրաւիչ գծեր։

Մենք նորից զրոյց ունեցանք Սունդուկեանի պիէսների և ստեղծած տիպերի մասին։

— Ես ոչ մի բան չեմ ընդօրինակել ըստորրկօրէն,—բացատրում էր նա,—բայց օգտվել եմ զանազան դէպքերից։ Փոքր ի շատէ ընդօրինակութիւն կայ «Քանդած օջախ» հրաւէրքի տեսարանի մէջ, որը վերցրել եմ իրականութիւնից։ Դա հասկանալի է։ Միւս դէպքերում ունեցել եմ իմ նկատումների համար մի շարք եղելութիւններ։ Պէպօյի մուրհակի նման փաստեր շատ կան, բայց ինձ վրա ամենից աւելի տպաւորութիւն էր գործել մէկը, որը 2000 թումանի արժէք ունէր։ «Խաթաբալա» պիէսի Մասխեանի մէջ կան իմ սեփական անձի գծերը. Նրա մայրը մի որոշ արձագանք է այն տպաւորութիւնների, որ ունեցել եմ իմ մօրից։ Եւ առհասարակ բարի կանանց տիպեր ուրուագծելու ժամանակ իմ մայրը միշտ կանգնած է եղել իմ երևակայութեան առաջ։

1911 թւի հոկտեմբերի 30-ին Գ. Սունդուկեանը եկաւ յայտնելու ինձ, որ գրել է մի նոր պիէս «Կտակ» անունով և ցանկանում է լսել իմ կարծիքը. նա խնդրեց այդ մասին դեռ ևս ոչ ոքի ոչինչ չասել և գաղտնիք պահել առժամանակ։

Ես խոստացայ առաջիկայ օրերից մէկում այցելել նրան և լսել պիէսը։

Նա խնդրեց գնալ իր մօտ ցերեկով, որովհետև ճրագի լոյսը նրա համար բաւաբար չէ։

Մի քանի օրից յետոյ պայմանաւորվեցինք, որ նա ինքը գայ խմբագրատուն, և մենք առանձնանանք լսելու նրա ընթերցանութիւնը։

Նոյեմբերի 14-ին նա եկաւ և բաւական համարեց կարդալ միայն վերջաբանը։

Ընթերցանութիւնը տևեց մի քառորդ ժամ։

Պիէսը գրված էր Թիֆլիսի բարբառով։

— Ինձ համար այդպէս աւելի յարմար է,—ասաց նա.—բուն քաղքցու զգեստով երկու հոգի են պիէսում՝ Խէչօն (կառավարիչ) և Թինան (սպասաւորուհին)։ Բժշկապետի տիպը կազմելու ժամանակ մասամբ աչքի առաջ եմ ունեցել հանգուցեալ բժիշկ Մալինինին։

Որքան կարողացայ պարզել իմ լսածից, պիէսը կրում է աւելի պատմուածքի բնաւորութիւն. Նրա մէջ քիչ տեղ է բռնում դրաման, և եթէ կամենում էք՝ վերջինս սկսվում է այնտեղից, որտեղ վերջանում է պիէսը։ «Կտակը» կոչված է կոմէդիա։

Ես յայտնեցի իմ մի քանի նկատողութիւնները. նա ցանկացաւ, որ լսեմ ամբողջովին պիէսը մի ուրիշ անգամ։ Նա յայտնեց, որ պիէսի ընթերցանութեան համար կը պահանջվի մօտ երկու ժամ։

Նոյեմբերի 17-ին Սունդուկեանը եկաւ յայտնելու, որ նա մինչև այժմ գաղտնիք էր պահում իր նոր պիէսը, բայց այժմ նա հանում է նրան գաղտնիքի կապանքից, ուստի եթէ «Մշակի» խմբագրութիւնը ցանկանում է, կարող է լուր տալ «Կտակ» պիէսի մասին։

Սունդուկեանը պատմեց, որ նա նախընթաց օրը կարդացել է իր պիէսը Ա. Քիշմիշեանի համար, և վերջինս հաւանել է։

Նոյեմբերի 31-ին մենք հանդիպեցինք Թատրոնում դերասանուհի Զաբէլի յօբելեանին։ Սունդուկեանը յոգնած էր։ Նա ըղեց մի քանի ուղերձներ և յայտնեց, որ ինքը վախենում է յոգնելուց, ուստի տուն գնաց։

Նոյեմբերի 25-ին Գ. Սունդուկեանը եկաւ «Մշակի» խմբագրատուն կարդալու իր «Կտակ» պիէսի վերջաբանը նոր փոփոխութիւններով, նոր խմբագրութեամբ։ Ընթերցանութեանը ներկայ էին բացի Հ. Առաքելեանից նաև Դանիէլեան, Գասպարեան։

Սունդուկեանը յայտնեց, որ «Համալի մասլահաթնիր» ժողովածուի տպագրութիւնը արդէն վերջանալու վրա է։ Մնացել է տպագրել միայն մի թերթ, որ լոյս կը տեսնի փոքր ինչ ուշ, որովհետև Մարտիրոսեանի տպարանը, որտեղ շարվում է ժողովածուն, զբաղված է ուրիշ պատուէրների կատարումով։

— «Համալի մասլահաթնիրից» յետոյ կը ձեռնարկեմ «Հագիդի» ստորագրութեամբ գրուածքներիս հրատարակութեանը։

Սունդուկեանը յայտնեց, որ «Համալի մասլահաթնիր» ժողովածուն տպվում է 600 օրինակ, և խորհուրդ էր հարցնում թէ ինչ գին դնի։ Բաւում համարեցինք դնել 30 կոպէկ։

Դեկտեմբերի 5-ին Սունդուկեանը եկաւ խմբագրատուն հաղորդելու, որ նա մտա—

երրորդ զօրաբանակները հեռագիրներ են փոխանակում միմեանց հետ։ Մարտի 13-ին Չաթալջայի և Բուլայիրի բոլգարական դիրքերում լավեց բարձրաձայն «ուրա» Ադրիանուպոլիսը վերցնելու առիթով։

—

Սոֆիա.—«Միրը» գրում է. «Ադրիանուպոլիսը վերցնելը բալկանեան դաշնակցութեան—մանաւորապէս բոլգարների—նոր յաղթութիւնն է կազմում և ցոյց տալիս բոլգարների զարմանալի արիութիւնը։ Պատերազմական գործողութիւնները կատարվում էին գերազանց վարպետօրէն։ Բոլգար զօրքին յոգնած համալրողները այժմ պէտք է հիւսաթափվեն»։ Լրագիրը վերջում մատնանշում է և սերբերի քաջութեան վրա, որոնք կռւում էին հիւսիսարևմտեան դիրքերում։

Հայրենասիրական ցոյցերը չը դադարեցին ամբողջ օրը։ Ցուցարարները փողոցներում շրջում էին դաշնակից տէրութիւնների դրօշակներով։

Ադրիանուպոլսում հաստատվել է քաղաքային ինքնավար իշխանութիւն։ Այսօր ուղղակի Ադրիանուպոլսից տեղեկութիւններ չը ստացվեցին հեռագրաթելերի վերանորոգութեան պատճառով։

—

Պարիզ.—Մամուլի մեծ մասը կարծում է, որ Ադրիանուպոլսի անկումը, փոխելով դաշնակիցների դրութիւնը, պէտք է համապատասխանօրէն փոխէ նրանց յաղթութիւնների պտուղները։ «Ժուրնալ-դէ-Դէբան» պատերազմական տուգանքը անհնարին է համարում, որովհետև Թիւրքիան անկարող է այն վճարել. բացի դրանից՝ Ֆրանսիայի շահերին ներհակ է աւելացնել Թիւրքիայի պետական պարտքը, մանաւանդ որ նա փոխառութիւն է կնքելու Ֆրանսիայում։

—

Կ. Պօլիս.—Ստացված տեղեկութիւնների համաձայն, բոլգարները գրաւել են Չաթալջայի երկու բերդերը և կրակել են Թիւրքերի ձախ թևը։ Կռիւը տեղի է ունենում Չիքմէջէի մօտ։ Ռումբերը հասնում են Կադը-քեօյ։ Գլխաւոր բանակը նահանջել է Սան-Ստեֆանօ։ Շրջակայքի գիւղացիք ընտանիքներով դիմում են Կ. Պօլիս։ Թիւրքաց նաւատորմը մտել է Սև ծով։

Բոլգարական զօրքերը շարունակում են առաջանալ արիաբար։ Թիւրքերը փութանակի տեղափոխում են զօրքերը Իզմիրից Չաթալջա։ Սան-Ստեֆանօյի զօրքերը նոյնպէս այնտեղ են ուղարկված։ Դարդանէլում գտնվող բոլոր ռազմանաւերը ուղարկվում են Սիլիվրիայի կողմը թնդանօթների կրակով բոլգարների արշաւանքը կանգնեցնելու նպատակով։ Մանաւոր տեղեկութիւնների համաձայն՝ յոյները Էնօսում ափ են իջեցրել 5000 մարդ՝ Չաթալջայի տակ բոլգարներին պաշտպանելու համար։

Պնդում են, թէ գերմանական դեսպան Վանգենհէյմը մեծ վեզիրին խորհուրդ է տուել զիջել բոլոր կէտերի նկատմամբ, որպէսզի մեծ պետութիւնները հնարաւորութիւն ունենան կանգնեցնել բոլգարների ներս խուժումը Կ. Պօլիս։

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՇՈՒՐՋԸ

—

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

15 մարտի

Բուխարեստ.—Կ. Պօլսից հեռագրում են. «Կառավարական շրջաններում ծայրայեղ անհանգստութիւն է տիրում պատերազմի դաշտի իրերի ընթացքի պատճառով։ Զօրքերն անզօր են դիմադրել թշնամու առաջխաղացութեանը, որ դիմում է դէպի Կ. Պօլիս։ Նրանց կացութիւնը կրիտիքական է։ Երէկ բոլգարները յարձակման դիմեցին Ինջէի և Դեզի կողմից։ Սկսվեց կատաղի ճակատամարտ։ Թիւրքերը իրանց կողմից արշաւեցին և աննշան կորուստներ պատճառեցին։ Բոլգարները գրոհ տուին Կադը-քեօյի կողմից և թիւրքերին փախուստի դարձրին։ Վերջին տեղեկութիւնների համաձայն, Չաթալջայի գծերի ամենաառաջնակարգ բերդերը թիւրքերի ձեռքին է, թէև բոլոր զօրքերը նահանջում են»։

—

Ցետինիէ.—Տեղիս աւստրիական դեսպանը չեռնոգորական կառավարութեան տուաչ նոր քայլեր արաւ, որպէս զի Սկիւտարը չենթարկվի չեռնոգորցիների կրակին քանի բերդապետը չի ստացել հրահանգներ Կ. Պօլսից ազգաբնակութեանը բերդից դուրս թողնելու մասին։ Այդ հրահանգ-հրամանը Կ. Պօլսի աւստրիական դեսպանը խնդրելու է Բ. Դրնից։

—

Ուսկյուբ.—Սերբերի մի զօրամաս Ելբասանից դէպի հարաւ ենթարկվեց Ջաւիդ փաշայի զօրագնդի յարձակմանը։ Կռիւը շարունակվեց մինչև արշալոյս։ Առաւօտեան ժամը 11-ի մօտերը թիւրքաց զօրագունդը, որ թնդանօթների ու գնդացիրների պաշտպանութեան տակ էր կռւում թւով երեք անգամ աւելի սերբերից, ջարդվեց։ 12 թիւրք օֆիցեր և 320 զինուոր գերի ընկան։ Սերբերը կորցրին 60 զինուոր և 2 օֆիցեր սպանված։

—

Վիէննա.—«Պոլ. Կոր.»-ի Սոֆիայի թղթակիցը տեղեկացաւ հեղինակաւոր աղբիւրից, որ դաշնակիցների միջև լիակատար համաձայնութիւն է կայացել մեծ պետութիւնների առաջարկութիւնը ընդունելու վերաբերութեամբ յետագայ բանակցութիւնները վարելու համար։ Սրևելեան սահմանի հարցի նկատմամբ Սոֆիայի կաբինէտը ռազմագիտական նկատումներով պնդելու է Սարոս-Միդիա գծի վրա։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼԸ ԵՒ ՀԱՅՈՑ ՀԱՐՑԸ

—o—

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆԵՐԿԱՆ ԵՒ ԱՊԱԳԱՆ

Սոյն վերնագրի տակ և Albert Sauzede ստորագրութեամբ հրատարակուած է հետևեալ խմբագրական յօդուածը «Le Sémaphore de Marseille» օրաթերթին մէջ, որ Ֆրանսայի վաճառականական ամենատարածուած լրագիրներէն մին է, և իբրև այդպիսին՝ իր խմբագրութիւնը նկատի առած է Հայաստանի խնդիրը քաղաքական և տնտեսական կէտէն տեսակէտներով։

Նախորդ յօդուածի մը մէջ մենք փորձեցինք ներկայացնել Հայաստանի երկար մարտիրոսագրութիւնը և երևան հանել, որ իբրև գրութիւն (սիստեմ) մը գործադրուող այդ հալածանքը համիդեան վարչութեան ամենահարազատ պտուղներէ մին էր։

Երիտասարդ-թիւրքերը, որոնք քաղաքակիրթ աշխարհի ծափահարութիւններին արժանացան, պէտք էր որ քաղցրութեան, հանդուրժողութեան և արդարասիրութեան մեթոդով մը ուղղէին բարբարոսական այդ անհանդուրժելի դրութիւնը։ Աւաղ, 1913-ի յախուռն հարուածը կատարելապէս ցոյց տուաւ այդ հասարակ քաղաքագէտների բոլորովին անընդունակութիւնը և միանգամայն իրենց կրօնամոլական թը թուած ազգասիրութիւնը։

Լաթաքիա և Ալէքսանդրէթ ծովեզերեայ քաղաքներին միջև, կէս ճանապարհին վրայ, Տարսոնէն մինչև Բէյլան տարածուած դաշտերին մէջ կոտորածներ պատահեցան 1909-ին։ Ադանա, 30,000 բնակիչ ունեցող այդ քաղաքը, հուրի և սուրի մատնուելով աւերակներ դարձաւ։ Կեսրիէ թէ հայերի թշնամիներն երբէք այդ աստիճան գարշելի վայրագութիւններ դիմած չէին։ Քաղաքը բացէ ի բաց գործածուեցաւ տուներ կրակի տալու համար։ Տարսոնի մէջ հայերը կոտորողների գլխաւորը երիտասարդ-թիւրք մըն էր, «Մ. և Ց.» կոմիտէին անդամ։ Կարծեցեալ «վերանորոգիչները» պնդեցին, թէ պէտք էր մօտալուտ յեղափոխութեան մը բռնկումը խեղդել ու սանձահարել։ Բայց երբեք այդ բանը հաստատելու համար ապացոյցի մը սկզբնաւորութիւնն անգամ չկրցան երբէք ներկայացնել։ Հայերն այս յանցանքը ունեցած էին միայն—եթէ կարելի է յանցանք համարել այդ—որ լրջօրէն հաւատացեր էին երիտասարդ-թիւրքերի յայտարարութիւններին, թէ օսմ. կայսրութեան զանազան ցեղերին մէջ հաւասարութիւն պիտի տիրէ։

Ներկայ 1913 թուականին ալ միևնոյն վտանգը կայ ու կը մնայ։ Կացութիւնը մանաւանդ անոր համար ծանր է, որ հայերն անզէն մնացած են իրենց հակառակորդների մէջտեղ, որոնք ոտքէն մինչև գլուխ զինուած են միշտ։ Դեռ մի քանի ամիս առաջ, Փասենի գաւառին մէջ քիւրտերը խաֆիր պահանջած են հայ գիւղացիներէն, հին սովոր մը՝ գերութենէ ազատուելու իբրև փրկանք պահանջուած։ Այդ հարկատուութիւնը մերժելուն համար շատ մը սպանութիւններ գործուած են։ Համբաւաւոր աւազակապետ Խալ Փաշոյի հրոսակախումբերը սարսափ կը տարածեն իրենց շրջակաները. այդ մարդը յաջողած է կայմակամը (կառավարչի տեղակալ) իրեն ունկնդիր ունենալ, կարծես թէ պաշտօնական կնիք մը դրոշմելու համար իր չարագործութիւնների վրայ։ Վանի առաջնորդը կը գրէր անցած սեպտեմբեր ամսին մէջ. «Ոչ մի ապահովութիւն չկայ ալ։ Գիւղացիները չեն համարձակիր իրենց գիւղերէ դուրս ելնել, քաղաքացիներն ալ չեն համարձակիր քաղաքէն հեռանալ»։ Իսկ Բիթլիսի առաջնորդը կը տեղեկացնէր. «Աճրագործութիւնները, հարստահարութիւնները կը շարունակուին, գիւղէ գիւղ երթևեկութիւնները շատ վտանգաւոր դարձած են։ Ոչ չափ առնել պիտի տեսնէ այս թշուառութիւնները։ Զենք կարող նախատեսել։ Բայց եթէ շուտով դարման չտարուի, բազմաթիւ հայեր, մանաւորապէս Խիզանի, Մոտկանի և Դաղիկի հայերը պիտի ստիպուին թողուլ իրենց ծննդավայրը և ալ չվերադառնալու պայմանով գաղթել»։ Մեթէ այդպիսի արգաւանդ երկիրներ պէտք է անապատ դառնան, որովհետև կառավարութիւն մը կայ հոն, որ մարդկային նախնական պէտքերն անգամ պաշտպանելու ոյժ չունի ալ կամ փափագ չունի։

Ուրեմն ճիշդ այն վայրկեանին, որ Թիւրքիան, հանգամանքների պահանջումով, ստիպուած է քաշուիլ դէպի Ասիա և ամփոփուիլ այնտեղ միայն, Հայաստան սարսափի տիրապետութեան մը տակ է որ կաշռի և կրօնամոլական կիրքերի խաղալիք դարձած է։ Հայաստանցիները կը խորհին թէ արդեօք բալկանցիներէն յաղթուածները, բարբարոսական բարկութեան ծայրայեղ զգացութեամբ մը, պարտութեան վրէժն իրենցմէ առնել չպիտի ելնե՞ն։ Այդպիսի տխուր և մթին մտատանջների մէջ խեղճ, հայերն այնչափ ուշիշ կոչերէ յետոյ դարձեալ կոչ մը կուղղեն քաղաքակիրթ աշխարհին, պետութիւնների սիրտը շարժելու համար։

Մեթէ եւրոպական խիղճը բաւական կը համարէ, որ Քեամիլ-փաշայի բարենորոգումների ծրագիրը Մակեդոնիայի երեք վիլայէթներին համար առաջարկուած կազմակերպական ծրագրին նման մի բան լինի, որ ծանօթ է Միւէրցթեգի ծրագիր անունով։ Մեթէ Միւէրցթեգի այդ ծրագրին այնչափ ազդեցիկ մի բան եղաւ, որ իբրև օրինակ կուզեն առնել զայն կամ իբրև վկայութիւն ներկայացնել երաշխաւորութեան համար։ Քեամիլին իր անկումէն առաջ հիմնադրած բարեկարգական յատուկ յանձնաժողովն ինչպէս պիտի գործէ։ Ընդհանուր վերատեսուչն իր որոշումները յարգել տալու համար ի՞նչ միջոցներ պիտի ունենայ իր տրամադրութեան տակ։ Քիւրդ հրոսակներ այդ ամեն բարեկարգական ծրագիրներ կուլեն կը վերցնեն մէջտեղէն, եթէ Եւրոպան մարդասիրական դատողութիւններին տեղի տալով վերջապէս և Փոքր Ասիայի ամբողջութիւնը խոհեմութեամբ պահպանել ուզելով չորոշէ գործադրել Հայաստանի մէջ այն, ինչ որ չգիտցաւ իրագործել Մակեդոնիայի մէջ. այսինքն՝ կարգուկանոնը խստութեամբ պահպանել ամեն գնով և այդպէս երաշխաւորել այդ թշուառ երկրի բոլոր բնակիչների կեանքին, ազատութեան և աշխատանքին։ Վասն զի Փոքր Ասիայի ամբողջութեան խնդիրն ալ կանգ պիտի առնէ մի օր, եթէ թիւրքերը զայն լաւ կառավարելու անընդունակ երևան գան վերջնականապէս։ Բարեկարգուած Հայաստան մը կընար օտար տնտեսութիւնների դէմ օսմանցիների դիմադրութեան հաստատուն կռուան մը դառնալ։

Տնտեսական տեսակէտով, Հայաստանը կրնայ թանկագին հասոյթներ տալ։ Կենդանաբուծութեան, մանաւանդ ոչխար պահելու համար, բարձր սարահարթներ ունի. ունի և ընդարձակ ու արգաւանդ ձորեր։ Այնտեղ կրնան մշակուիլ արմտիք, պտղատու ծառեր, որթատունկ, բամբակ և թթենի։ Հանքային հարստութիւններն ալ առատ են, բայց երկրին անիշխանութեան պատճառով կարելի չէ եղած շահագործել զանոնք ինչպէս որ պէտք էր։

Կանխատեսելով ազդեցութեան շրջանակների բաժանում մը, պատշաճ է, որ մեր շահերը զօրաւոր կերպով ներկայացուին Հայաստանի մէջ։

Կը մտածենք թէ Հայաստանը ռուսական երկրաբաժնին մէջ կիյնայ մանաւանդ։ Բայց եթէ դաշնակցութիւնները պէտք է բանի մը ծառայեն, այդ պէտք է լինի մանաւանդ տնտեսական շահերի զարգացումը։ Մինչև այժմ Ֆրանսայի բաժինը չափազանց քիչ եղած է Հայաստանի ներմուծումներին մէջ։ Առաջ՝ Երզրումի ամբողջ վիլայէթին շաքարը Մարսէյլէն կը բերէր. բայց այս վերջին տարիներ, աւստրիական շաքարը և ռուսական շաքարը սաստիկ մրցում մը բրած են ֆրանսականին դէմ։ Իրաւ է որ, օրինակի համար, ռուսական շաքարը միևնոյն յատկութիւնները չունի, ինչ որ ունի ֆրանսական շաքարը, բայց տեղացիները աժանին միայն կը նային։

Շաքարէն զատ, կաշեղէնները և կօշիկներն են, որ բաւական մեծկակ սպառում մը կունենան։ Բայց ֆրանսական վաճառքների բարձր գինը կը հեռացնէ գնորդները։ Ամենքն ալ կը խոստովանին մեր ապրանքների գերազանցութիւնը, որոնց դիւրակեցիկ դասակարգի կողմէն կը փնտռուին, բայց ցաւալի է, որ ամեն քսակների կարողութեան չեն համապատասխաներ, որովհետև հայ ժողովուրդը կուզէ աժանագին ապրանքներ առնել։ Ընդհանուր կերպով, ֆրանսական ճարտարագործութիւնը չպիտի կրնայ իր մրցակիցների տեղը բռնել, եթէ գիները չիջեցնէ, և հետևապէս ժողովրդական դասակարգին մէջ

դեր է իր «Համալի մասլահաթները» նուիրել «Մշակի» 40-ամեայ յոբելեանին։

Դեկտեմբերի 16-ին Սունդուկեանը բերաւ իր նոր գրած «Համալի մասլահաթը», որը նա պէտք է մտցնէր ժողովածուի մէջ։ Այդ նոր «մասլահաթը» նա գրել էր նոր տարվայ առիթով և կապում էր «Մշակի» յոբելեանի հետ։

Դեկտեմբերը 22-ին Սունդուկեանը եկաւ յայտնելու, որ նա շատ գոհ է այն գրքից, որ բանել են մշակականները կաթողիկոսական ընտրական հարցերում։

1912 թւի յունվ. 13-ին տեսայ Սունդուկեանին ոչ նախկին քաջառողջ վիճակի մէջ։ Նա գանգատվում էր, որ արագ շարժվելը և երկարատև քայլելը ծանր են ազդում իր կրծքի վրա և նա նոյն խսկ ցաւեր է զգում։

Պատմեց, որ նա հաճոյք և հանգստութիւն է զգում իր գրուածքների շուրջը։

— Այժմ—յայտնեց նա—իմ նոր դրաման բաժանել եմ չորս գործողութեան։ Աբէլեանը ասում է ինձ, որ զուր տեղն եմ երկու գործողութիւնը չորս դարձրել, առաջվայ բաժանումը աւելի նպատակայարմար էր։ Իմ պիէսը նկարագրում է «Ոսկեզօծած Թիֆլիսի ցեխը»։

Նորից խօսք բացվեց Թիֆլիսի բարբառի մասին։

— Իմ մայրը ինձ վրա շատ մեծ ազդեցութիւն ունի պրած Թիֆլիսի բարբառի վերաբերութեամբ։ Նա վճռական դեր է կատարել այս գործում։

Նրան յայտնեցի, որ նա ընտրված է «Մշակի» յոբելեանական յանձնաժողովի նախագահ։ Նա ժպտաց, յայտնեց, որ զբաղված է, բայց ընդունում է այդ մեծ պատիւը։

Մարտի 1-ին Սունդուկեանը եկաւ խմբագրատուն, երբ ինձ մօտ նստած էր «Баку» լրագրի խմբագիր Բր. Վերմիշեանը։ Ես ծանօթացրի նրանց միմեանց հետ։ Վերմիշեանը յայտնեց իր մեծ ուրախութիւնը, որ տեսնում է ամենքին սիրելի դրամատուրգին։

Սունդուկեանը շնորհակալութիւն յայտնեց Բ. Վերմիշեանին այն ջերմ յօդուածի համար, որ տպված է եղել «Баку» թերթում իր մասին։

Սունդուկեանի առողջութիւնը այլ ևս առաջվանը չէ։ Նա սկսել է յաճախ թուլութիւն զգալ։ Նա գոհ է բժիշկ Ադամեանից, որը կարողացել է թեթևացնել նրա տկարութիւնը։

Մարտի 12-ին եկաւ Սունդուկեանը խմբագրատուն զրոյց անելու։

Ես շատ ուրախ էի նրան տեսնելու և երկար զրուցեցինք։

Բայց արդեօք կարծող էի կարծել, թէ դա մեր վերջին տեսութիւնն է։

Նա նիհարել էր. գանգատաւոր էր կրծքի ծանրութիւնից։ Նորից յայտնեց իր գոհունակութիւնը բժիշկ Ադամեանից։

Փոքր ինչ խօսակցութիւնից յետոյ նա կենդանացաւ, աշխուժացաւ։

Պատմեց, որ «Համալի մասլահաթները» ժողովածուն նստել է իր վրա մօտ 200 ռ.։ Նա հետևել է տպագրութեան, գործ է դրել լաւ թուղթ։ Այժմ բաժանում է գիրքը։

Նա յայտնեց, որ սպասում է մամուլի խօսքին։

Ես ասացի, որ պէտք է մի օր նրա հետ առանձին զրոյց անեմ «Համալի մասլահաթների» մի քանի հերոսների և երևոյթների մասին։ Նա յայտնեց ուրախութիւն և պատրաստականութիւն։

Սունդուկեանը պատմեց, որ տանը ազատ լինելով՝ նա մխիթարութիւն է գտնում իր վերջին պիէսը վերակարդալու և վերախմբագրելու մէջ և որ բաւական նոր փոփոխութիւններ է արել։

Դա իմ վերջին հանդիպումն էր Գաբրիէլ Սունդուկեանի հետ։

Այդ օրից յետոյ այլևս չը տեսայ սիրելի դէմքը, որի հետ կապված էի այնքան յիշողութիւններով և դէպի որը տածում էի անհուն յարգանք։

Երեք օրից յետոյ ես երկաթուղու գնացքումն էի և գնում էի դէպի Մօսկվա։

Կարծող էի, արդեօք, կարծել, թէ Գաբ. Սունդուկեանը մի քանի օրից յետոյ պէտք է թողնի այս աշխարհը։

Ես ենթադրում էի, թէ նա դեռ կարող կը լինի մի քանի ժամանակ ապրել։ Դեռ անկողնի չէր ծառայում, դեռ գրօսնելու ընդունակ էր, դեռ ասում, խօսում, աշխատում էր։

Եւ հասկանալի է թէ որքան անսպասելի և անհաւատալի պէտք է երևար ինձ համար տաշէին բօթաբեր լուրը, որ ես իմացայ Մօսկվա հասնելուս օրը, կիրակի, մարտի 18-ին։

— Սունդուկեանը վախճանվել է,—յայտնեցին ինձ։

Ծանր և շատ ծանր էր լսել այդ բօթը։

— Փուչէ սուտ լուր է,—նկատեցի—ես մարդուն տեսայ դեռ բաւական առողջ վիճակում։

— Դժբաղդաբար ճիշդ է,—ասացին ինձ,—և այսօր, կիրակի, Մօսկվայի եկեղեցում անմիջապէս կատարվեց հոգեհանգիստ հանգուցեալի համար։

Ես իսկոյն հեռագիր ուղարկեցի «Մշակի» խմբագրութեան, յայտնելով իմ խորին ցաւակցութիւնը։

Երկու օրից յետոյ, մարտի 20-ին, երեքշաբթի օր երեկոյեան, ես հրաւիրել էի Մօսկվայի հասարակական ներկայացուցիչներին մի զրոյցի հասարակական նշանակութիւն ունեցող մի քանի խնդիրների մասին։

Նախ քան ուրիշ գործերի ձեռնարկելը ես արի մի բանախօսութիւն Գ. Սունդուկեանի մասին, ցոյց տալով նրա նշանակութիւնը հայ թատերագրութեան մէջ, քննելով նրան իբրև կենցաղագէտի, իբրև հասարակական բնորոշ բօշէնների հոգեբանական նկարչի, բնորոշելով նրան իբրև ժողովրդական տիպեր ստեղծագործողի և նրանց հոգեբանութեան արտայայտողի։

Հասարակութիւնը յարգեց հանգուցեալի յիշատակը ոտքի կանգնելով։

II

Ես իմ յիշողութիւններից կամաւ դուրս եմ գցել մի քանի կէտեր, որոնք ներկայումս հաղորդելու համար վաղաժամ են։

Գ. Սունդուկեանի տարեդարձի առիթով վերյիշած հանդիպումները հանգուցեալի հետ թող լինեն իմ յարգանքի արտայայտութիւնը նրա վեհ յիշատակին։

Ա. Քալանթար

ՏԱՆԵՐ ԻՄ ՅԻՇՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻՑ

II

Տեսնենք էլի ինչ կասես, իմ դեղնած յիշատակարան... Վաղարշակ Շահխաթունեան, Գէորգ Ալիբէկ Մելիքեան (յուշարար), Սմբատ Կարինեան (յուշարար), Սոֆիա Մելիք-Նազարեան (տ. Ս. Իզմիրեան), Նատալիա Մելիք-Նազարեան, Գէորգ Միրզաջեան, Տէր-Աստուածատրեան, Ալալեան, Սաթենիկ Ջմշկեան, Բէթօ Արամեան... Բոլորը մեռած են, այլևս չը կան, իսկ ես դեռ չեմ ծերացել։ Ես ես սիրտս չեմ կոտրի, ես ես կը մտածեմ, որ չեմ ծերացել և կը կրկնեմ Արութինի խօսքերը «Պէպօ»-ից. «Չէ, չէր ելի լաւն իմ... ինչս է պակաս. բոյիս շիմշատ է հենց գիդենաս, էրեսիս ռանգը կօխս կարմիր վարթ ըլի»...

Բայց այս ինչ է, դու ինձ համար կենդանի մարդ ես պահել, իմ թանգագին յիշատակարան, իմ վշտերին և ուրախութիւններին մասնակից իմ ընկեր, իմ թանգագին զաղտնապահ-խոստովանահայր... Այս ծվ է, այդ ծեմ ազգն է, որ միշտ ինձ ուրախացրել, ծիծաղեցրել է... Կարդամ... «Եկաւ մեզ մօտ մի երիտասարդ. նրա ազգը Տէր-Դաւթեան է»... Ահ, այդ դու ես, իմ սիրելի Եգոր Զախարիչ... Այսքան մեռածներից յետոյ՝ գոնէ դու ես մնացել, թանգագին ընկեր։ Ե՞ս իրաւի դու էլ չես ծերացել. արա ինձ ու քեզ ինչը կը ծերացնի։ Դէ գրուստ ասա, սանդուղներով բարձրանալիս, դու ինձ պէս երեք տեղ հանգըստացար, թէ երկու տեղ... Բայց դիմենք յիշատակարանիս։

«Փորձերը կատարում ենք Բէթօ Արամեանի բնակարանում։ Պէտք է մտնել դարպասի մեծ դռնից Արաս-Արազուկի նրբափողոցում, բռնել ձախ կողմի դուռը, և դուք արդէն Բէթօյի տանն էք, աւելի լաւ է ասել՝ Բէթօյի սենեակում։ Երկու լուսամուտներ հաստ պատերի մէջ, մի բուխարը, երկար թախտ, կասկածաւոր արժողութեան գորգով ծածկված, 6 հատ աթոռ սպիտակ քաթանով ծածկված, մի սեղան իր գործովի սփռոցով։ Սեղանի վրա երկու մաքուր շամդան՝ սաէարինի դեռ չը վառած մոմերով, իսկ նրանց կողքին պղնձէ դեղին շամդան կէսը այրված ճրագաւի մոմով և անբաժան մաղաշով՝ ճրագաւի մոմի այրված պատրոյգը կտրելու համար։ Սենեակը զարդարում է դէմքով բաւական տգեղ, բայց հոգով մաքուր և գեղեցիկ Բէթօ Արամեանը։ Նա շտապով վերցնում է գլխի սպիտակ փաթթոցը, դցում է չիքիլան և կապում է չիխտի կոտին։

«— Բարով, Բէթօ ջան, քէֆդ ձնց է։

«— Է՞հ, փառք Աստուծոյ։

«— Ախչի գլուխդ նօր ես կապում, կաւերքդ ու մազերդ մաէդ չընկնի։ Ես որ գրեմ յիշատակարանիս մէջ, որ Բէթօն քաչալ է, ծվ կիմանայ։

«— Ը՞հ հուղիմ քու գիժ գլուխը։ Հը՞ Միրզաջեանցին տեսել ես. ինչքան էք խմել. կէս թունգի թէ մի թունգի։ Անչքդ դուս գայ, թաղա խաբար գիդեմ, ամա էլ չեմ ասի, չունքի ջգրեցնում իս։

«— Չէ, Բէթօ ջան, մի չարանայ, արա քեզ որ չարութիւնը չէ սազ գալի, քո բարի, մաքուր, գեղեցիկ հոգուն. սաս ինչ նորութիւն է։

«— Այսօր մեզ մօտ գալու է մի նոր դերասան. չէ, ոչ թէ դերասան, այլ դերասանացու։

Ես բարձր ծիծաղեցի։

«— Ի՞նչ ես ծիծաղում, թէ որ աէրտէր դառնողը կը լինի տիրացու, դերասան դառնողն էլ կը լինի դերասանացու։

«— Ազգը ինչ է։

«— Գէորգ Տէր-Դաւթեան։

«— Տէր-Դաւթեան. չեմ ճանաչում։

«— Դուն վուրդանց կու ճանչնաս օրինաւոր մարդկերանց. դու քեզ պէս լոթի պաժանի Միրզաջեանցներին կը ճանաչիս։ Վիր կենամ, սամօվար գցեմ։

«— Ես կօգնեմ։

«— Գնա կորի, քեզ պէս օգնականների գլուխս չունիմ։

«Սկսվեցին հաւաքվել. եկաւ Ջմշկեանը, նրա հետից Ամերիկեանը։ Նրանք միմեանց սովորական ողջոյնը տուին։

«— Բարով, քաչալ,—ասաց Ամերիկեանը։

«— Բարով, չօլախ,—ողջունեց Ջմշկեանը։

«Եկաւ և Տէր-Դաւթեանը։

«Ի՞նչ դերասան պիտի դառնայ դա։

«Հասակը կարճ, ինքը նիհար, դէմքի արտայայտութիւնը ծաղրալի, բեխեր չունի։ Ասենք այդ լաւ է. դերասանն ինչ, բեխերն ինչ»։

Այդ ժամանակից Տէր-Դաւթեանը սկսեց խաղալ «վօդէվիլներ» մէջ, բայց դեռ ևս աչքի ընկնող դեր չէր ստանում։ Աչքի ընկնող դերերը կատարում էին Ջմշկեան, Ամերիկեան, Սուքիասեան և Միրզաջեան։

ապառնելիք ապրանքներ չհայթայթէ։

Այս միեւնոյն բանը կը տեսնուի Դիարբէքիրի վիլայէթին մէջ ալ։ Տաս տարի առաջ, այդ նահանգի մէջ սպառուած բոլոր շաքարը Ֆրանսայէն կուգար. իսկ այժմ աւստրիական շաքարն է, որ Ֆրանսականին տեղը բռնած է։ Կամաց-կամաց, մեր ապրանքները հրապարակը ազատ կը թողուն գերմանական ու աւստրիական ապրանքներին առջեւ. ընդհակառակ, այդ Դիարբէքիրի վիլայէթը գրեթէ իր բոլոր արտադրութիւնները Մարսէյլ կը ղրկէ, ինչպէս այծի չլուացուած մորթ, քաղցր նուշ, գետոր, գազի խէժ և այլն։

Այդպէս է և Մամուրէթ-ուլ-Ազիզի վիլայէթը։ Ապրանքները հոն կը հասնին Սամսոնէն, Կիրասոնէն և Ալէքսանդրէթէն (Իսքէնդէրունէն)։ Ատոնց ամենամեծ մասը Գերմանիայէն եկած հասարակ տեսակի ապրանքներ են, որոնք տեղացիներէն կը գնուին իրենց աժանութեան պատճառով։ Ֆրանսական վաճառքների գերազանցութիւնը կը ճանչնեն, բայց անոնց գիները սուղ գտնելով՝ պարտաւորուած են աժանագին հասարակ վաճառքներ գնել։

Ասոնք այնպիսի ուսումնասիրութիւններ են, որոնց վրայ պէտք է մտածեն մեր հայրենակիցները։

Հայկական խնդիրը քաղաքական կողմ մը ունի, որ դեռ լուծուած չէ։ Թիւրքիան պիտի շարունակէ՞ հոն գործադրել հարստահարութիւնների իր սովորական դրութիւնը, թէ Ռուսիա պիտի գրաւէ ու իրեն հետ միացնէ այդ երկիրը կամ թէ վերջապէս այդ ժողովուրդը ազատօրէն պիտի կառավարէ ինքզինքը։ Վերջին երկու պարագաներին մէջ պէտք է ընդնշմարել այդ երկրի անտեսական արագ յառաջդիմութիւնը, ուր այժմ կուրուագծուին միայն բարգաւաճման կարելիութիւններ։ Պատշաճ է որ Ֆրանսա պատրաստուի մասնակցելու այն հզօր քաղաքակրթական ջանքին, որ դժբաղդ Հայաստանին պիտի տայ ապահովութիւն և հարստութիւն, որոնք ունենալու լայն իրաւունք մը կը շնորհեն իրեն իր տառապանքների սոսկալի անցեալը և վերականգնումի համար իր անպարտելի յոյսը։

(«Արմէնիա»)

ՎՈՍՓՈՐԻ ԱՓԵՐԷՆ

Կ. Պոլիս, 8 մարտ

«Իֆհամ» ազգայնական կուսակցութեան օրգանը իր 22 փետրուար թիւի խմբագրականին մէջ կը գրէ ի միջի այլոց։

«Գործ չունինք... ըսի-ըսաւով կը զբաղինք։ Այսօրուան մօդան ալ մինիստրական տագնապն է։

«Տարօրինակ զրոյցներ կը շրջին տագնապի մասին։ Ոմանց կարծիքով Եդիրնէն փրկելու համար իշխանութեան գլուխ բարձրացող կառավարութիւնը հաշտութիւն կնքելու իրաւասութիւն չունի, եւ քանի որ Եդիրնէն չկրցաւ փրկել, պէտք է հրաժարի... Ուրիշներ աւելի նուրբ և աւելի խորամանկ կը խորհին. այս պահիւճը պէտք է երթայ, բայց հաշտութիւնը կնքելուն պէս պէտք է երթայ, կըսեն։ Այս բոլոր կարծիքներէն մինիստրական տագնապի զրոյցներ կելլեն և կը տարածուին։

«Տագնապ, տագնապ. սակայն մենք տագնապի մէջ ենք, որ կը լողանք։ Եւ դեռ տագնապ կուզենք... այս աղէտներուն վրայ նոր մինիստրական տագնապ մը աւելցնել կուզենք... Մեղք։ Եթէ մեր անձերուն և զաւակներուն համար չենք ցաւիր, պետութեան և ազգին գթանք և գոնէ սա ժամուն տագնապի խօսք չընենք... որովհետև ատիկա ոճիր է այս պահուս։

«Ներկայ կառավարութիւնը սխալ ըմբռնումի մը վրայ իշխանութեան գլուխ անցաւ։ Առանց կացութիւնը հասկնալու գործի գլուխ անցնիլը սխալ մըն էր։ Սակայն պէտք է խոստովանիլ, որ կառավարութիւնը անմիջապէս փութաց այս սխալը դարմանել։ Մահմուդ-Շեվքէթ-փաշայի այս մասին ցոյց տուած քաղաքական իմաստութիւնը այսօր թերևս չենք տեսներ, սակայն ամեն պարագայի մէջ վաղը պատմութիւնը զայն պիտի գնահատէ ու փառաւորէ։ Հարկաւ այս կառավարութիւնը միմիայն իր անձնական շահերը մտածելով, հետեւաբար առանց հաշտութեան մօտենալու, կրնար պատերազմը շարունակել յամառօրէն և անիրագործելի նպատակներու հետամուտ, բաց խօսինք, Եդիրնէի ետևէն վազել... և յետոյ, «ինչ ընենք, մենք Եդիրնէ պիտի երթայինք, սակայն ան չյաջողեցաւ և մեզի չսպասեց, ինկաւ» ըսելով կրնային ժողովուրդը խաբելու աշխատիլ...

«Սակայն անիկա ատոր չդիմեց։ Ներկայ կառավարութիւնը երկրին մէջ իր դիրքը ապահովելու համար հայրենիքին շահերը զոհել յանձն չառաւ... և անգամ մը, որ իշխանութեան գլուխ անցնելով կացութիւնը տեսաւ, անմիջապէս հաշտութեան կուսակից եղաւ...

«Այո, անիկա այսօր դէպի հաշտութիւն կը քալէ և ատոր համար հարկ եղած զոհողութիւններն ալ յանձն պիտի առնէ։ Օսմ. հանրային պարտքի մէկ մասէն և պատերազմական տուգանքէն ազատուելու պայմանով թերևս Եդիրնէէն ալ վազ պիտի անցնի... Սակայն ինչ ընէ. ինքն իր գլխուն երթալով բերդաքաղաքը փրկելու չէ եա։ Մենք չենք կրնար երթալ, ազգը չի կրնար կոր երթալ... ազգը այսքան միայն կրնայ կոր պաշտպանել իր իրաւունքը... Իրենց իրաւունքը պաշտպանել չկրցողները քաղաքակիրթ ազգերու պէս իրենց տկարութեան պահանջած զոհողութիւնը յանձն առնել պէտք է գիտնան...

«Ատոր համար ազգը պէտք չէ խանգարէ գործունէութիւնը կառավարութեան, որ կացութիւնը մեզմէ աղէկ կը տեսնէ, այլ ընդհակառակը քաջալերէ անոր քաղաքացիական արիութիւնը։ Այսօր ներկայ կառավարութեան հաշտարար գործունէութիւնը արգիլելու աշխատիլ՝ նախորդ կառավարութիւնը իր հռատես շարժումէն ետ կեցնելուն հետ հաւասար է («Իֆհամ» անշուշտ ըսել կուզէ թէ նոյնքան ոճիր է)։ Մեր այդ շարժումով ի զուր ամիս մը կորսնցուցինք։ Արդեօք ամիս մը եւս կորսնցնել կուզենք։ Ո՛չ, այսօր մինիստրական տագնապի մասին խօսիլը և այս խօսքերով ալ կառավարութեան միջազգային դիրքը խախտելը հայրենիքին ծառայել չէ։ Հասարակաց շահը կը պահանջէ, որ ներկայ կառավարութիւնը գոնէ մինչև հաշտութեան կնքուիլը ամբողջ ազգին ուժին վրայ կռթնելով շարունակէ իր հայրենասիրական պարտականութիւնը։

«Խաղաղութեան նաւահանգիստը ելլելէ, արտաքին փորձանքէն ազատելէ և ելեւմտական տագնապէն անցնելէ ետք՝ ինչպէս քալելնիս կը մտածենք և այն ատեն երկարօրէն կը խորհրդակցինք։ Սակայն մինչև որ հաշտութիւնը կնքուի, պէտք է պաղարիւնիս և ազգային պատկառանքնիս պահենք... Որովհետև հակառակ պարագային, Աստուած չընէ, մեծ փորձանքներ պիտի ծագին, որովհետև, այո, որովհետև պէտք է շատ լաւ գիտնանք թէ՝ այսօր հայրենիքը վտանգի մէջ է»։

Շաւայ

ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՏԱՐՕՆԷՆ

Մուշ, 23 փետր.

Հազիւ անցաւ Տարօնոյ ցեխոտ և անձրեւոտ աշունը, իր հետ տանելով անասնոց պաճարախտի սրտաճմլիկ երևոյթը, խլելով թշուառ հողագործի եզն ու գոմէշը և միակ կթան կովը։ Աշունին յաջորդեց Տարօնի յատուկ սոսկալի ձմեռը, որ կը տևէ նոյեմբերէն մինչև ապրիլի 15-ը։

Այժմ աւելի քան սոսկալի է Տարօնոյ հայ գիւղացիութեան դրութիւնը. այժմ ալ խեղճերու պաճարախտէն ազատուած մի բուռն անասուններ կը կոտորուին դարմանի սոսկալի սղութենէն։ Ջիւնի շերտերու շատութենէն գրեթէ խզուած է գիւղերու յարաբերութիւնը իրարու և քաղաքի հետ։

Ով որ ծանօթ է Տարօնոյ գիւղացիութեան կացութեան, կը հասկնայ թէ ինչ ըսել է կոդով մը յարդը (յարդ) 15 ղրուշ, այն ալ հազար ու մէկ միննաթով և գիւղէ գիւղ աղաչելով ձեռք կը բերուի։ Ստիպուած է խեղճ գիւղացին իր սիրասուն զաւակները կիսաքաղց պահել և իր ձմեռնային խուրթի մէկ մասը՝ գարի, ցորեն և այլ արմտիք տալ իր միակ օգնական լծկան եզան կարենալ զայն չայիրի կանաչի վրայ ձգելու։ Սակայն ցաւալի է, որ ասով ալ խեղճ գիւղացին իր նպատակին չի հասնիր, և եղած են դէպքեր, որ չորս տաւար ունեցողը երեքը կուտայ իր ունեւոր դրացիին՝ գէթ մէկը կարենալ պահելու համար։ Ու չի յաջողիր, վասն զի գիւղ կայ, ուր բնաւ «դարման» չկայ։

Փետր. 23-ն ենք, և ամեն օր կը ձիւնէ տակաւին առատութեամբ ու օդերը տակաւին չդարձան անձրևային՝ կարենալ ամոքելու քիչ մը՝ գիւղական վաշխառուներու քարացած սրտերը։ Հացին գինն ալ երթալով կը բարձրանայ. այժմ քաղաքի մէջ կոտ մը ցորենը կը ծախուի 13—15 ղրշ.։ Գարնան համար աւելի մռայլ են պատրաստութիւնները։

Այս դրութեան մէջ վաղը միւս օր բազմաթիւ «խօլչիներ» դաշտ կելնեն խեղճ ու թշուառ գիւղացոց ոչխարը համրելու. տեսնելու է, թէ ինչ աստիճան խժդժութիւններ և աւերմունքներ կը գործուին գիւղական խուլ անկիւններում, ինչ կաշառակերութիւն, ինչ ծեծ, ինչ զրկանքներ։ Թերևս խօլչին կը հաշուէ գիւղացւոյն վրայ 50—60 ոչխար, մինչդեռ, դարմանի սղութեան պատճառաւ՝ գուցէ իր ոչխարի մէկ չորրորդն իսկ դուրս չելնէ ձիւնին տակէն։

Այս ընդհանուր տխուր երևոյթներու հետևանքով առուտուրն ալ բառի բուն նշանակութեամբ կանգ է առեր. օրեր, շաբաթներ կանցնին, որ քաղաքիս քիչ շատ աչքի զարնող վաճառականներն իսկ «սիֆթա» չըրած տխուր դէմքով տուն կը վերադառնան։ Կենսական մթերքները սոսկալի գներու վրայ են դրած. գիւղական կարագի օխան 12, իսկ հալած իւղի գինը՝ 16 ղրուշ, գին մը, որ միայն Եգիպտոսի և Պարիզի մէջ կարելի է տեսնել։ Հաւկիթը բաղը (30 հատ) 5 ղրուշ. միսը այս տարի քիչ աժան է, որպէս թէ, քանի որ, ինչպէս տեսանք, դարմանը սուղ է։ Հաւեղինաց մասին աւելորդ է գրել, քանի որ մշեցին դեռ այնքան նրբաճաշակ չէ դառել՝ հաւ ուտելը սովրելու։ Մշեցին սովորական ուտելիքն է գոմէշի մսով քուֆթա, դոլմա, կլուլիկ, փլաւ և կաղնի մսով թթու։ Նուրբ ճաշակ։

Մշեցի

ՀԱՑԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ ՆՈՐ ԳՈՎԵՍՏ

(Զմիւռնիայի «Քէօյլիւ» թերթի յօդուածը)

Օսմանեան կայսրութեան պատահած սա վերջին ձախորդութեան առջև՝ գրեթէ մեր բոլոր հարուստները բացարձակ անտարբերութիւն մը ցոյց տուին։

Մեր մէջ կէս միլիոննոց հարուստներ շատ կան և ազգը անոնցմէ հաւաքաբար մէկ միլիոն ոսկի ակնկալելու իրաւունք ունի. դժբաղդաբար ոչ թէ մէկ միլիոն, նոյն իսկ 3000 ոսկի չգոյացաւ անոնցմէ։

Այսօր հարուստներուն մէջ հայրենիքի սիրոյն որպիսի զոհողութեամբ ապացուցուիլ կարենալը հայ հայրենակից մը, Եօնէսբուրգի ընդհ. հիւպատոս Յովհաննէս էֆէնդիին փայլուն կերպով ի յայտ բերած է։

Վսեմ. Յովհաննէս էֆ., հայրենիքին օգնութեան կարօտ ըլլալը տեսնելուն պէս, հայրենասէրի և պատուասէրի քսակը բանալով մէկ անգամէն 20,000 անգլ. ոսկի նպաստ տուած է։

Արդէն մեր հայ հայրենակիցները, այս երկրին ամենէն հաւատարիմ զաւակներէն և այս երկրին ամենէն տաք և եռանդուն սպասաւորներէն են։

Հայ սիրտերը, թիւրք սիրտերուն հետ բաբախած և հայրենիքին երջանկութեան ու բարգաւաճութեան համար անձնուիրութենէ չեն քաշուած։

Բանակալութեան շրջանին հայերն ու թիւրքերը մեծագոյն հալածանքի ենթարկուած են, որով՝ մէկ նպատակի ուղղուելու համար թիւրքերուն և հայերուն միջև փորձութեան ընկերութիւն մը և գաղափարի եղբայրութիւն մը յառաջ եկած է։

Թիւրքերն ու հայերը միասին հայրենիքի փրկութեան և ազատութեան համար արիւն թափած են։

Վերջին պատերազմին մէջ ալ հայերը թիւրքերուն հետ մէկտեղ անձնուիրաբար թշնամւոյն կուրծք տուած և արիւննին թափած են։

Տղը մը որ իր արիւնը կը հոսեցնէ, ըսել է թէ կը սիրէ իր հայրենիքը։ Արիւնը թափողը զայն չի լքեր։ Այս հայրենիքին մէջ հայուն արիւնն ալ թափուած է։ Այս հոսող արիւնները հայոց հայրենասիրութիւնն ու անձնուիրութիւնը կը հռչակեն պարզապէս։

Ահաւասիկ այս ցեղէն, այս արիւնէն և այս հաւատարմութեան ծառէն եղող մեծաբիլի Յովհաննէս էֆ. այսօր հայրենիքին 20,000 անգլ. ոսկի նուէր կընէ։

Այսօր, այս փորձութեան օրուան մէջ, Յովհաննէս էֆէնդիին կարկառած օգնութեան ձեռքը՝ հայրենիքը բնաւ չպիտի մոռնայ, և այս ազգը որչափ ատեն որ գոյութիւն ունենայ, Յովհաննէս էֆ.-ի մեծ անունը հրեղէն զգացումներով և ոսկի տառերով պիտի նուիրագործէ։

Այսօր իր այս բարձր հայրենասիրութեամբ Յովհաննէս էֆ. հայրենիքին երախտագէտ սրտին վրայ, հուրէ և լոյսէ շինուած գահի մը վրայ՝ բազմած է։ Յովհաննէս էֆ.-ի այս մեծ հայրենասիրութեան դէմ հայրենիքին իրեն տուած երկրորդ կարգի պատուանշանը թող այս բարձր հայրենասիրութեան ու հաւատարմութեան յաւիտենական յիշատակ մը ըլլայ։

(«Մանչ. Էֆ.»)

ՆԱՄԱԿ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԷՆ

Թաւրիզ, 9 մարտի

Թաւրիզում Լիլաւա թաղի Հայկազեան-Թամարեան ուսումնարանի նիւթական բացարձակ անապահովութիւնը, և այդ հետևանքով գուցէ մի օր աւելի քան 350 երկսեռ աշակերտներ պահող ու կրթող ուսումնարանը փակման դատապարտուելու հաւանական վտանգը լուրջ մտահոգութեան առարկայ էր։ Հարկաւոր է իրազեկ լինել, որ Թաւրիզի հայ ազգաբնակութեան մեծագոյն մասը բնակւում է Լիլաւայում, բաղկացած լինելով յիշեալ մասը համեմատաբար աւելի չքաւոր, Ղարադաղից և գիւղատէրերի ճնշումներից ու կեղեքումներից խոյս տուող Ալչամուլը և Մուժամբար գիւղերից եկած գիւղացիներից, որոնք, առաւելապէս կարիք ունենալով կրթութեան, իրաւամբ արժանի են կրթասէր և բարեբար ազգայինների խորին ուշադրութեանն և աջակցութեանը։

Ուսումնարանի կրած նիւթական այդ տագնապի վրայ աւելացաւ և մի երկրորդ դժբաղդութիւն, որ ոչ նուազ արժէ ծանր մտատանջութեան և կարօտ անմիջական դարմանի։

Թաւրիզով հետաքրքրւող բոլոր մարդկանց ծանօթ պէտք է լինի այն հոյակապ դպրոցական հիմնարկութիւնը, որը՝ ի յիշատակ Թամար Թումանեանցի՝ եղբարք Թումանեանները կառուցին Լիլաւայի եկե-

---

Պիէսները դրանց համար էին թարգմանւում և մինչև անգամ դրանց համար էին գրւում։ Նա պատսպարվել էր Միրզոյեանի փէշի տակ. նա իմ ամենամօտ ընկերն էր և բարեկամը։ Վերջապէս հասաւ 1879 թւականը։ Սունդուկեանի «Խաթաբալա» կոմեդիան, որ խաղացվել էր 1866—7 թւականներին, նշանակվեց ներկայացնելու 1879 թ. նոյեմբերի 23-ին Տէր-Դաւթեանի մասնակցութեամբ Զամբախովի ծառայ Սարգսի դերում։ Մինչև այժմ էլ ես սիրում եմ «Խաթաբալա» պիէսան, որի առաջին և երկրորդ ներկայացումներին մասնակցել եմ, կատարելով Իսայու փոքրիկ ծառայ Արտեմի դերը՝ Նասիբեան (դա իմ օրինական ազգանունն է) պսեւդոնիմով, իսկ այժմ խաղում եմ Զամբախովի դերը։

Հէնց առաջին փորձերին Տէր-Դաւթեանը, որ արդէն դիրք ունէր դերասանական խմբի մէջ, իր վրա դարձրեց Սունդուկեանի առանձին ուշադրութիւնը։ Նա մի քանի ցուցմունքներ Տէր-Դաւթեանին անելուց յետոյ՝ չափազանց գոհ մնաց նրա խաղից։

— Տէր-Դաւթեանը կատարեալ տաղանդ է,—ասում էր նա,—դա մեծ ապագայ ունի, Վանօ ջան։

— Այո, եթէ մեզանում տաղանդները կարող են ապագայ ունենալ...

— Մէկ լաւ ուշադրութիւն դարձրու, թէ ինչքան հումոր կայ նրա խաղում երրորդ արարուածի առաջին տեսիլում, երգի տեսարանում ինչպէս է արտասանում «վուլխակ» և արարուածի վերջին տեսիլում կապիկ խաղացնող պարսիկի երգը։ Նա կատարեալ տաղանդ է։ Եթէ նա եւրոպական բեմի վրա լինէր, օտար ազգերը կը պարծենային նրանով։ Ափսոս որ անիծածը դեռ լաւ չէ իմանում։

— Էհ, ինչ կայ, պ. Սունդուկեան, դեռ կը սովորի։

Ներկայացման օրը Տէր-Դաւթեանը կատարեալ ֆուրոր գործեց. նրա ամեն մի քայլը, ամեն մի շարժումը, ամեն մի խօսքը, միմիկան, գրիմը (իր գրիմը միշտ ինքն էր շինում) բարձրաձայն ծիծաղ էին յարուցանում և բուռն ծափահարութիւններ առաջացնում։ Երրորդ արարուածը վերջանալուն պէս, հասարակութիւնն աղմկալի ցոյցերով բեմ հրաւիրեց հեղինակին, որը արդէն կուլիսներում համբուրում էր Տէր-Դաւթեանին։ Վարագոյրը բարձրացաւ, և հետևեալ տեսարանը ներկայացաւ. մէջտեղը Սունդուկեան, նրա աջ կողմը տ. Սաթենիկ Ջմշկեան, ձախ կողմը Տէր-Դաւթեան, այնուհետև Աւալեան, Սուքիասեան, տ. Սանդուխտ և այլք։ Սունդուկեանը գլուխ էր տալիս, աջ ձեռքի ցուցամատով Տէր-Դաւթեանին ցոյց տալով, իսկ ձախ ձեռքին բռնած թաշկինակով շրթունքները սրբում էր. և երբ հարցրի, թէ ինչու նա շրթունքները սրբում էր, նա պատասխանեց.

— Էն անիծած Տէր-Դաւթեանին համբուրելիս շրթունքներիս քսվեց նրա գրիմի ներկը։

Այդ օրվանից իմ բոլոր թատրոնական ռեցենզիաների մէջ «Մշակի» էջերում Տէր-Դաւթեանին անուանում էր բնածին տաղանդ։

Ես առանձին բաւականութիւն եմ զգում, երբ ներկայացնում եմ Տէր-Դաւթեանի հետ։ Նա գիտէ բոլոր դիրքերը, տեղից տեղ փոխվելու ժամանակը, բեմի աջ ու ձախը, որին Սունդուկեան առանձին նշանակութիւն էր տալիս։ Նրա բոլոր պիէսների ծանօթութեան մէջ կը կարդաք՝ «բեմի աջ և ձախ կողմը պէտք է համարել հանդիսականների կողմից»։

Եթէ ներկայացման մէջ կան բարդ տեղեր, Տէր-Դաւթեանը գործողութիւնից առաջ ոչ թէ միայն անփորձների հետ, այլ և փորձված դերասանների հետ մի փոքր փորձ է անում, յիշեցնում է նրանց բոլորը...

III

Ամառային շոգ գիշեր էր։ Պայծառ լուսինը արագ վազում էր երկնակամարի վրա։ Կրծանիսի ձորը ընկղմվել էր խոր լռութեան մէջ։ Լսվում էր միայն իմ ձայնը, որ տան արտաքին պատշգամբի վրա նստած կարդում էր Շէքսպիրը. «Նա ուրիշի կին է, դեռ նոր սևաքօղված այրի. նա հետևում էր հօրս դագաղին. դեռ չեն մաշվել այն կօշիկները, որոնց կրում էր հօրս դագաղին հետևելով և նա արդէն ուրիշի կին է, ահ մայր, մայր, մայր...» *)։

— Համլէտ,—լսվեց օրիորդ Ս.-ի ձայնը։

— Օֆէլիա...

*) Բովանդակութեան ազատ թարգմանութիւնն է։

— Իջէք ներքև. հիանալի գիշեր է. գնանք այգիների կողմը։

— Հէշտ էք ասում։ Ուրիշ էլ ճանապարհ չը կայ...

— Ափսոս, քիչ կը խօսէինք. գէհ, բարի գիշեր. կերթամ, կը քնեմ։

— Ոչ, մի գնաք, խօսենք այսպէս՝ ես պատշգամբից, իսկ դուք ներքևից։

— Չէ, չեմ ուզում, հեռու ենք միմեանցից։

Հասասը նրա մօտ կանգնած էր... Նա իր թաթերը բարձրացրեց պատի վրա և ինձ էր նայում ներքևից։ Նշանաւոր բարձրութիւն էր։ Ընկնողը անպատճառ կը ջարդվէր։ Ես անպատճառ ուզում էի օրիորդի ձեռքը սեղմել։ Նայեցի չորս կողմս... Իջնելու միջոց չը կայ։ Պատշգամբից մի արշին հեռաւորութեան վրա իջնում էր կտուրից անձրևի խողովակը։ Մի ձեռքով պատշգամբը բռնած՝ միւսը մեկնեցի խողովակին և...

— Օֆէլիա,—ասացի ես,—եթէ ընկնեմ, մխիթարիր վերջին րոպէներս...

— Ախ, Աստուած իմ,—հազիւ արտասանեց նա, սարսափած դէմքը ծածկելով. ես արդէն նրա կողքին էի և նրա ձեռքը սեղմում էի...

Գնացինք, թափառեցինք ու յետոյ հանգստացանք եկեղեցու առաջ փոքր մատուռի նստարանի վրա՝ ծիրանի ծառի տակ։ Կրծանիսը անուանվում է «Միրանուշ»։ Այդ անունը այդ ծիրանի ծառից էր նա առացել...

Միթէ կարող եմ մոռանալ, թէ ինչ էինք խօսում։ Եթէ պատմեմ, դա կը լինի շաբլոն... Խօսում էինք այն մասին, ինչի մասին որ ամենքդ խօսել էք ձեր սրտի մօտ էակի հետ, որին սիրել էք անմեղ, մաքուր սիրով և որի ձեռքը սեղմելուց աւելին յանցանք, մահացու մեղք էք համարել...

Մենք վերադարձանք տուն։ Դեռ չէինք որոշել, թէ ինչպէս անցնենք մեծ պատշգամբը, որ մեր աչքերին ներկայացաւ հետևեալ տեսարանը։

Սունդուկեանը գիշերվայ երկար շապիկը հագած, մի ձեռքը բարձրացրած, իսկ միւսի ցուցամատը իր առաջ մղած՝ շրջում էր։ Նա այդ դրութեան մէջ, խորհրդաւոր լռութիւն պահպանելով, անցաւ երկար պատշգամբից, իջաւ քարէ սանդուղքներով այգու բակը, մի քարի կտոր վերցրեց ու այդ քարը ձեռքին բռնած մօտեցաւ իր մահճակալին...

— Գաբրիէլը լուսնոտ է,—շշնջացի ես։

— Այո, պարզ է, որ նա լուսնոտ է։ Բայց լռեցէք, չը խանգարենք նրան. եթէ նա զարթնի, լաւ չէ։

Մենք արձանացանք։ Հասասը անգամ կարծես հասկանում էր այդ սարսափելի րոպէն ու խորհրդաւոր լռութիւն էր պահում. նրա անհանգիստ բրդոտ պոչը անգամ անշարժ էր...

Սունդուկեանը մօտեցաւ իր մահճակալին, բարձրացրեց ձեռքին բռնած քարը, մի քանի անգամ քսեց պատին, հեռացաւ մահճակալից, պատշգամբից շպրտեց քարը դէպի բակը և նոյն խորհրդաւոր քայլուածքով մօտեցաւ մահճակալին և պառկեց։

— Վտանգը անցաւ,—ասաց օրիորդը,—բարի գիշեր, իսկ դուք ինչպէս կանցնէք վերև ձեզ մօտ։

— Ես մինչև լոյս կը մնամ այգում։

Առաւօտեան ժամը 6 և կէսն էր։ Սունդուկեանն իջաւ բակը և, նայելով դէպի վերին յարկը, բարձր կանչեց.

— Վանօ, քնած ես։

— Ո՛չ, Գավրիլ Նիկիտիչ, ես վաղուց այգում զբօսնում եմ։ Գիշերը քունս չը տարաւ և իջայ այգի...

— Այո, սիրելիս, հասակդ այն ժամանակին է հասել, երբ երիտասարդների աչքից քունը փախչում է։ Քեզ մաքուր ու զգոյշ պահիր, այդ դրութիւնը շուտով կանցնի։

Սիրտս կտոր կտոր էր լինում։ Արտասուքները երևում էին աչքերիս մէջ, խուլ վիշտը ինձ խեղդում էր։

— Օ՛, եթէ իմանայիր, թէ ինչ վտանգաւոր հիւանդութիւն ունես,—մտածում էի ես...

— Պատկերիցդ տեսնում եմ, որ շատ յուզված ես, մինչև անգամ աչքերիդ մէջ արտասուք է երևում... Դէհ, հանգստացիր, իմ սիրելի երեխայ,—ասաց նա շոյելով մազերս և գլուխս իր կրծքին սեղմելով...

Ջղերս չափազանց լարված էին, այլևս չը կարողացայ ինձ պահել և մինչև իստերիկային հասնող լացով լաց եղայ։

Այս տողերը գրելիս ես չեմ կարողանում սրտիս վրդովմունքը զսպել և արցունքներս պահել։ Աստուած իմ, այդ ինչպիսի խօսքերով նա ինձ մխիթարում էր, ինչպէս նա ինձ շոյում էր. նրա ամեն մի բառը սրտիս խորքն էր թափանցում. մանաւանդ երբ նա ասում էր՝ «իմ սիրելի երեխայ», ես աւելի բարձր էի ողբում։ Արդեօք ինչ մայր էր ծնել այդ բարի մարդուն և ո՛ր աստուածութիւնն էր ստեղծել այդ քնքոյշ, ամենքին սիրող հրեշտակային սիրտը։ Այդ պատկերը կէս ժամ շարունակվեց։ Երբ ես հանգստացայ, նա գրկեց ինձ.

— Հիմա հանգստացար, ես էլ քեզ կուրախացնեմ։ Պիէսայի անունը արդէն կայ. քեզ թելադրված պիէսը արդէն կնքված է, արի տես։

Նա առաւ թևս իր թևի մէջ, գնաց այգով, բարձրացաւ սանդուղքով, մօտեցրեց ինձ իր մահճակալին և ցուցամատը ուղղելով պատին՝ առաջարկեց կարդալ։ «Քանդած օջախ» կարդացի ես բարձր և գրկելով Գաբրիէլին նորից լաց եղայ...

Բանից դուրս եկաւ, որ Գաբրիէլը գիշերը շատ էր մտածել իր պիէսի վերնագրի մասին և, գտնելով այդ վերնագիրը, գնացել էր բակը, մի քար էր վերցրել և պատի վրա գրել, որովհետև առաջ էլ նոյն վերնագիրը նա հեղինակել էր դարձեալ անկողնում և միւս օրը մոռացել էր։

Երբ ես պատմեցի իմ ողբի պատճառը, երբ ես ասացի, որ նրան լուսնոտ էի համարում, նա բարձր ծիծաղեց իր բարի ծիծաղով։

— Խեղճ իմ երեխայ, այդքան վիշտը ինձ համար։ Գնա վերև, հանգստացիր. ես կը պատուիրեմ, որ մեզ համար թէյը քեզ մօտ բերեն։ Այսօր մենք չենք պարապիլ. այսօր ես քո հիւրը կը լինեմ։

Երբ ես անցնում էի, սենեակներից մէկի դուռը կիսաբացվեց և մի զոյգ հրաշալի սևորակ աչքեր ինձ վրա հարցական հայեացք էին գցել։

— Լուսնոտ չէ,—շշնջացի ես։

Ց. Տէր-Գրիգորեան

գեցու բակում և նուիրեցին ազգին։ Մեր նիւթից դուրս է, թէ որչափ ճարտարապետական հմտութիւն է գործ դրվել շինութեան վրա և ինչպիսի հիմնական թերութիւններ կը նշմարելու չափ անգիտակ են եղել շէնքի վերահսկիչները. միայն փաստն այն է, որ շինութիւնը ճեղքուածքներ ունեցաւ, և այս վերջին տարին հիմնարկութեան հարաւային պատի վրա զգալի եղան խախտումներ։ Թէպէտև Թումանեանների Թաւրիզի ներկայացուցիչը 3—400 թուման ծախսելով թեթև նորոգութիւններ արել է ծեփերի և ներկուածքների վրա նախանցեալ տարիները, սակայն հիմնական նորոգութեան ոչ մի ուշադրութիւն չէ դարձրել, չը նայած դպրոցի տեսուչ Գրիգորեան մատնանշել է վտանգ սպառնացող տեղի վրա. եթէ 400 թումանով նորոգվէին հարաւային պատի խախտումները, այսօր վայ մեծ ծախսը չէր բացվի ուսումնարանի գլխին։ Օրեր առաջ մի ռուս ինժեների ցոյց են տուել ճեղքուածքները. նա յայտնել է, որ վտանգ կայ, սակայն այնչափ էլ մօտալուտ չէ տեսել այդ վտանգը։

Երէկ, մարտի 8-ին, կէսօրը անց ժամը 2-ին, երբ աշակերտ-աշակերտուհի դասարաններում էին արդէն, յանկարծ լսվեց ահագնագոչ դղրդիւն. անասելի սարսափն ու վայնասունը աշակերտների մէջ բնական էր. հարաւային մեծ պատի կենտրոնը, ուր կայ վերնայարկ տանող մեծ սանդուղքը, այդ սանդուղքի գլխին մօտիկ պատշգամբաձև դուրս ընկածի մի կողմը լուսամուտով հանդերձ թափվեց մեծ աղմուկով։ Ուսուցիչները սարսափահար աշակերտներին գուրգուրանքով տուն ուղարկեցին. բարեբաղդաբար զբօսանքի ժամ չէր—քանդուածքի տակ օրիորդների զբօսավայրն է—երեխ տեղի կունենար դժբաղդ դէպք։ Մի երկու օր տանը կը մնան երեխայք, մինչև որ միւս սենեակները պատրաստվեն դասարանների համար։ Անմիջապէս հոգաբարձութիւնը հրաւիրեց վարպետներ և այժմ քանդում են վնասված մասերը՝ մի նոր վտանգ չառաջանալու մտքով։

Հարաւային պատի խախտումն առաջ է եկել այն բանից, որ նախ ներքևի երկու սիւները չեն ունեցել ամուր պատուանդան և երկրորդ՝ սիւների վրա նստած կամարը համաչափութիւն չէ ունեցել։ Նորոգութիւնը հաշւում են 7—800 թուման։ Ըստ մեզ՝ լաւ կը լինի հմուտ երկրաչափների քննութեան ենթարկել ամբողջ հիմնարկութիւնը և ապա ձեռնարկել նորոգութեան։

Արդէն իսկ բացորոշ է Լիլաւա թաղի ուսումնարանի նիւթական անձուկ կացութիւնը. հետևաբար հոգաբարձութիւնը անկարող է մի կոպէկ ծախսել շինութեան վրա. ուրեմն ծանր վրա է ընկնում նորոգելու ծախսը,—ոչ ոքի, բայց միայն դպրոցը շինող բարերար Թումանեանցների վրա։ Թամարեան հոյակապ դպրոցի հիմնարկութիւնը եղբարք Թումանեանցների փառք ու պարծանքն է. հարկաւ նրանք չեն թոյլ տալու, որ շէնքը քայքայման ենթարկվի. և տակաւին աւելի առաջ գնալով ասում ենք, թէ Թաւրիզի հայ հասարակութիւնը իրաւունք ունի սպասելու, որ անմահ բարերարները մի անգամ ընդմիշտ կապահովեն դպրոցի նորոգութեան հետ նաև նրա նիւթական վիճակը, որով անխորտակելի մի կոթող կը կանգնեցնեն իրանց սիրած ու փայփայած հայրենիքում ի փառս ազգի մատաղահաս մանուկների։ Ի՞նչ հրաշալի է մեր ազգային բարերարների համար, եթէ պնահատէին իրանց կենդանութեանը տեսնել ու հրճվել ժողովրդի վայելած բարիքը՝ իրանց բարերարների ձեռից բղխած։ Հայկազուն

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Մ Ի Տ Ա Ր Ի...

(Գ. Սունդուկեանի մահվան տարելիցի առիթով)

Մորմոքված սրտով այսօր ամենքն են խորապէս գիտակցում անմոռանալի Գաբրիէլ Սունդուկեանի անփոխարինելի կորուստը։

Կարծես չես ուզում հաւատալ մի տարի անցնելուց յետոյ իսկ, թէ չը կայ այլևս արծաթափայլ ալեզարդ ծերունին, ամենուրեք սիրված դրամատուրգը...

Ահա, թւում է, փողոցում կը տեսնես նրան իր մորթէ փափախը գլխին, ձեռնափայտի օգնութեամբ դանդաղ իր ամենօրեայ զբօսանքը կատարելիս, կը տեսնես նրան իր գեղեցիկ դէմքի վրա յոգնածութեան կնիքը դրոշմված անմեղ նայուածքով, հայրական գորովագութ զգացմունքը իր պարզ աչքերում փայլելով...

Ու ամեն անգամ այդ տեսակցութեան րոպէին մարդիկ լցվում էին անսահման յարգանքով և մաքուր համակրանքով դէպի հայ վետերան-դրամատուրգը, ու բոլորին պատում էր անկեղծ պարծանքի ներշնչումը տաղանդաւոր ու անզուգական գրողի դէմաց...

Իսկ այժմ չեն լսվում քաղցրախօս ծերունու խելամիտ խօսքերը. բացակայ է մեզանից ազնիւ քաղաքացին, սերունդների վաստակաւոր դաստիարակը, հայ թատրոնի պարծանքը։

Հոգ չէ, երբ գիտես, որ բնութեան օրէնքով սոսկ մարմինն է մեռած։ Կայ աւելի վսեմը, աւելի նուիրականը, աւելի պաշտելին. դա Սունդուկեանի կենդանի յիշատակն է, որ մի վեհ պատգամ է կարդում ամենքին—ապրեցէք այն պարզութեամբ ու շիտակութեամբ, ինչպէս Սունդուկեանը։

Այդ խնկելի յիշատակին մեր որդիական ջերմ յարգանքը։ Այդ սրբազան պատգամին մեր լաւագոյն բարեմաղթութիւնները՝ յաւերժանալու ու իւրացվելու հայկական անժպիտ իրականութեան մէջ... Ն.

Ա Ր Ձ Ա Ն Ը

«Էս քու կուտրած ձեռով չէս գրէ...»
Պէպօ

Մեծ ու հզօր գաղափարների, խոկումների անհատ-հսկաներ կան, որոնք առյաւէտ անմահացնում են իրանց ժամանակակից կեանքն ու նրա երևոյթները, որոնք յաւիտեան կրթիչ ու դաստիարակ-առաջնորդի անձեռակերտ կոթողն են կանգնում իրանց անդուլ և հանրօգուտ աշխատանքի պսակով հիւսված։

Այդպէս էր Գ. Սունդուկեանը։

Մի տարի... Եւ որքան արագ գլորվեց նա յաւերժի գիրկը։

Համարեա կէս դար Սունդուկեանը գործեց մեր մէջ, հանդիսանալով աշխարհիկ գրականութեան ռահվիրաներից ու միաժամանակ զարգացողներից մէկը։ Նա մեզ տուեց քանակով համեստ, բայց որակով հոյակապ թատրոնական մի գրականութիւն։

Վերադառնանք, սակայն, 60-ական թուականները և լրագրական մեր այս համեստ յօդուածով ջանանք պարզել մեր իրականութեան պատկերը, որ այնպէս պարզ ու ցայտուն ցոլանում է նրա կոմեդիաներում իր մի բնորոշ հատուածի՝ Թիֆլիսի՝ կեանք ու կենցաղով, բարքերով։

Ընդամենը մի քանի տասնեակ տարի ռուսական տիրապետութեան խաղաղ հովանու ներքոյ խաւար ասիականութեան ճիրաններից ազատված՝ սկսել էինք վերածնվել։

Եւ կուլտուրայի ցնցուղներին զուգընթաց՝ մեր կեանքում բարգաւաճում էր բարքերի լիակատար ապականացումը, որի պատճառները դուրս են նիւթիս շրջանակից։

Թիֆլիսը իր հնաւանդ բարքերով, սովորոյթներով բաղխվում էր նորածագ արշալոյսի թարմ գաղափարներին և միաժամանակ, նոր հոսանքի մակերեսային, հեղձուցիչ ազդեցութիւններին։ Մի կողմ դուք տեսնում էք նահապետական առաքինութիւնը, միւս կողմում նորամուտ մօդայնը, վաշխառութիւնն ու քծնանք-ոճիրները, հանդէպ նոր և անձնուէր գաղափարներով ծնված սերնդի՝ այլասերված, թուլամորթ և խնդամիտ «ուսումնականներ», որոնց համար մի պաչը՝ ամբողջ տիեզերք է, իսկ հասարակական գործունէութիւնը՝ աղբիւս որդ...

Փողը՝ այդ երկրային ամենակարող Աստուածը՝ իրաւունք է տալիս, սրբագործում՝ սուտը, կեղծիքը, ոճիրները՝ ազնիւ զրկվածների դէմ, իր քմայքով՝ բանում ու փակում է և՛ հասարակութեան, և՛ արդարադատութեան խղճի աչքերը, հասարակական ապականված տականքներին առաքինու և բարեգործի ծաղիկով փառքի բարձունքին է բազմեցնում, ուսէ տների ցոփութեան և անառակութեան աւազանի մէջ լուանում կեղտերը հանդէպ հասարակական կարծիքի, խոնարհեցնում բազմաթիւ գլուխներ, խեղդում Պէպօների արդար բողոքները։ Փողը փառահեղօրէն իշխում է ամենուրեք. նա հասարակական կեանքի ոգին է, մարդկային զանգուածի խիղճն ու Աստուածը, անհատի, ընտանիքի հովանաւորը։ Դա է այն հսկայական վիհը, ուր գլորվում է առաքինութիւնը յաճախ։

«Մօդան»—ահա հասարակութեան երկրորդ պատուհասը, [illegible] համար «քանդված օջախների» պատճառը։ Նրա զոհն է դարձել բանական մարդը, ընտանիքը, հասարակութիւնը, ամենքը խեղդվում են նրա ճիրաններում։

Մարդու՝ մօդա, զգեստի՝ մօդա, կենցաղի՝ մօդա...

Եւ հասարակական զանգուածը զոհ դառնալով փողին ու մօդային կորցրել է մարդկային հոգին, վերասլաց ու խոյացող միտքը, որ խոպան ու անհամբոյր է դարձել կուլտուրայի կենսաբեր լոյսի համար։

Կապիտալիզմը և բարքերի լիակատար այլասերումը՝ ոչնչացրած ամեն վեհ սրբութիւն՝ կանգնած են որպէս կարծր մի ժայռ, որին բաղխվում և խորտակվում են նոր, ազնիւ ձգտումներով առգործած մարդիկ, «պաժարնիկ» հռչակված առաջնի աշխատաւորները։ Գծուծ հենը դլխեմ նորի հետ՝ կախարդական խարազանի պէս քայքայում է կեանքը, նրանց հարուածների տակ հեծծում է ամեն սրբութիւն, և սակայն հեռու չէ ճշմարտութեան յաղթանակը...

Ապրում, յարգվում, մեծարվում է և արդարանում Օվիլլիսի կլեոքի նմարին կեղեքիչն ու հասարակութեան ցեցը. ապրում, նախատվում, արհամարհվում և դատապարտվում է իր «բեզարած» բաղուկների հանգստի համար «հալալ» աշխատանքով գոյութեան անիւի տակ ջարդ եկող զրկվածը...

Ձեր առջև գալիս ու անցնում են բազմաթիւ դէմքեր ու դէպքեր՝ համակրելի և արգահատելի։

Եւ պատկերը յուզիչ է։

Դուք ծիծաղում էք և արտասուքով մաքրում խղճի այրող հառաչանքները։

Եւ որքան խորունկ, նոյնքան հայելու պէս տեսանելի է ճահիճը, մեր իրականութեան պատկերը, որ Սունդուկեանը կարողացել է անմահացնել իր կօմեդիաներում, որպէս մեծ արուեստագէտ ու նկարիչ։

Այնտեղ բացված է կեանքի վարագոյրը, այնտեղ պատռված են մարդկանց դիմակները, ինչպէս բիբլիական ահեղ դատաստանի օրին։

Եւ գրված է այնտեղ, ճշմարտութեան տապանաքարին՝

— Էս քու կուտրած ձեռով չէս գրէ...

Այդ խիղճն է խօսում, արդարադատ խիղճը, և այսօր էլ, մի տարի անց մեծ վարդապետի մահից, հնչում են այդ խօսքերը նեխված բարքերի ապականութեան ճահճի մէջ խեղդվողների ականջին։

Եւ սակայն մեր կեանքը խուլ է. նա դեռ լուռ է, պապանձված, և ոճիրներն են իշխում մեր հոգիներին։ Մտքի, խղճի ապականացումը դեռ շարունակում է ապրել ու յոխորտալ։

Մեծ ծերունին կտակեց մեզ՝ ճշմարտութեան յաղթանակի արձան կանգնել...

Ջգտենք կանգնելու այդ արձանը մեր հոգիների մէջ՝ անձեռակերտ ու յաւերժական... Ա. Կօճինեան

Դիլիջան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

◆ «Մշակի» այսօրվայ համարը բաղկացած է $1\frac{1}{2}$ թերթից։

◆ Այսօր Վանքի աւ. եկեղեցում կը կատարվի հոգեհանգիստ Գաբրիէլ Սունդուկեանի մահվան տարելիցի առիթով։

◆ Հայոց Ազգագրական Ընկերութիւնը մարտի 27-ին, չորեքշաբթի, կազմակերպում է մի երեկոյթ՝ նուիրված հանգուցեալ դրամատուրգ Գ. Սունդուկեանին։

◆ Մեզ խնդրում են յայտնել, որ այսօր, ցերեկվայ ժամը 11-ին, յանուն Ս. Նիկողայոսի յունաց եկեղեցում, որ գտնվում է Սօֆիյսկայա փողոցում (5-րդ քաղաքամաս), մի խումբ հայերի նախաձեռնութեամբ կատարվելու է հոգեհանգստեան կարգ Սալոնիկում սպանված յունաց Գէորգ I արքայի յիշատակին, նրա թաղման օրը։

◆ Առաջիկայ չորեքշաբթի օրը տեղի կունենայ Թիֆլիսի Հայ Գիւղատնտեսական և Տնայնագործ. Ընկ. ընդհանուր ժողովը, որը կը քննի մի շարք կարևոր խնդիրներ՝ վերաբերեալ նրա առաջիկայ գարնանային և ամառային գործունէութեան։

◆ Մեզ հաղորդում են, որ Թիֆլիսի Հայ Գիւղատնտ. և Տնայնագործ. Ընկ. այս ամառ ևս պէտք է ունենայ ամառային դասընթացքներ գիւղատնտեսութեան զանազան ճիւղերից Ալէքսանդրօպօլ քաղաքում, անցեալ տարվայ կազմած դասընթացքների նման։

◆ Այսօր Արտիստական Ընկ. դահլիճում բացվում է վաստակաւոր նկարիչ և մանկավարժ Ա. Շամշինեանի ձեռակերտ նկարների յոբելեանական ցուցահանդէսը. յոբելեանը տօնելու օրը կը յայտարարվի վաղօրօք։ Պատկերահանդէսը, որ բաց կը լինի առ. ժ. 10-ից մինչև երեկ. ժ. 6-ը, կը տևի երկու շաբաթ։

◆ Այսօր Թիֆլիսի փոխ-նահանգապետ Պանօվը յատուկ մասնաժողովի ուղեկցութեամբ կը դիտէ մահմեդականների գերեզմանատան այն մասը, որ պէտք է յատկացվի ինժեներներ Կոզնովիցկիի և Մարգարեանի նախագծով որոշված Կօջորի երկաթուղային ճանապարհի համար։

◆ Այսօր Ժողովրդական Տանը առ. ժ. 11-ին տեղի կունենայ Ժող. համալսարանի ընկ. անդամների ընդհանուր ժողովը։

◆ Այսօր Կովկ. Հ. Բարեգ. Ընկ. դահլիճում նշանակված է Կովկ. Հայոց Հրատ. Ընկ. արտակարգ ընդհանուր ժողովի շարունակութիւնը, որտեղ պէտք է ընտրվի մանկական գրքերի հրատարակութեան համար յատուկ մասնաժողով և միևնոյն ժամանակ քննութեան կառնվեն օրակարգի միացած հարցերը։

◆ Այսօր Կովկասեան Կանանց Միութիւնը ի յիշատակ յայտնի կին գործիչ Ֆիլոսոֆովայի կազմում է երեկոյթ։

◆ Եկող երկուշաբթի օրվանից Թիֆլիսի Արքունական թատրոնում կը սկսվեն Պետերբուրգի «Պասաժ» թատրոնի խմբի օպերէտային ներկայացումները։

◆ Այսօրվանից մի ամբողջ շաբաթ Թիֆլիսում ոչ մի ներկայացում կամ զուարճութիւն չէ լինելու, իբրև Մեծ-Պասի միջին շաբաթ։

◆ Ստացանք Վ. և Զ. Գասպարեաններից 20 ր. յանձնելու համար Հայուհեաց Որբախնամ Ընկերութեան՝ հանգուցեալ Սօֆիա Գրիգորեան Ղալամքարեանցի գագաղի վրա պսակ դնելու փոխարէն։

◆ Վրիպակ.—«Մշակի» № 57-ում «Գրական-երաժշտական երեկոյթի» ըէցենզիայի մէջ յիշված էր, որ Մ. Աղայեան երգեց «Իօլանտա» օպերայից։ Հարկաւոր ենք համարում ուղղել սխալը։ Երգողը ոչ թէ Աղայեանն է եղել, այլ Պետրոսեանը։

ԳԻՏՈՒԹ., ԳՐԱԿԱՆ., ԳԵՂ. ԱՐ.

Գ. ՍՈՒՆԴՈՒԿԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԸ ԳՐԱԿԱՆ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՍԱԼՕՆՈՒՄ

Գաբրիէլ Սունդուկեանի յիշատակին նուիրված երեկոյթը Գրակ.-Գեղարուեստական Սալօնում տեղի ունեցաւ հանգուցեալ դրամատուրգի մահվան տարելիցի նախընթաց օրը, մարտի 15-ին։

Երեկոյթի ժողոված անձերը, համակված խորին յարգանքի զգացմունքով դէպի անմոռանալի նշանաւոր թատերագիրը, կազմում էին մի վշտահար ընտանիք, որը եկել էր վերյիշելու թանգագին գրական-հասարակական գործողի սիրելի դէմքը և գործունէութիւնը։

Նախագահ ընտրվեց Ա. Քալանթար։

Երեկոյթը բաղկացած էր գրական և երաժշտական մասից։ Գրական բաժնում բանախօսութիւններ արին և յիշողութիւններ կարդացին Սունդուկեանի մասին։

Ա. Քալանթար, մի քանի կենսագրական տեղեկութիւններ հաղորդելուց յետոյ, ներկայացրեց Գ. Սունդուկեանի ստեղծագործութիւնների և գրելու եղանակի բնորոշումները։ Ընդգծելով Սունդուկեանի ընդունակութիւնը ըմբռնելու կեանքի հետաքրքրական կողմերը, առհասարակ կեանքի հետ ծանօթ լինելը, տիպեր ամբողջացնելու ձգտումը, գաղափարական հետաքրքրութիւն ունենալու որոշ տրամադրութիւնները, վերապրումներ ունենալու ատելը, կեանքի հոգեբանութեան որոնումները, եւրոպական հեղինակաւոր դասական երկերի ուսումնասիրութիւնը, կեանքին հարազատ լեզուական արտայայտութեան տենչերը, Ա. Քալանթար ներկայացրեց հիմնական գծեր, որոնցով նա բնորոշեց հանգուցեալ նշանաւոր դրամատուրգին։

Մի ուրիշ անգամ կը հաղորդենք այդ բանախօսութեան տրամադրութիւնները։

Վերջացնելով իր բանախօսութիւնը Ա. Քալանթար առաջարկեց յարգել հանգուցեալի յիշատակը ոտքի կանգնելով։

Այնուհետև կարդացվեց բժշկապետ Բ. Նաւասարդեանի ուղարկած մի հակիրճ գրուածքը Գ. Սունդուկեանի մասին՝ լի յարգանքի զգացմունքներով դէպի հանգուցեալը։

Վանօ Տէր-Գրիգորեանը կարդաց հետաքրքրական յիշողութիւններ Գ. Սունդուկեանի և նրա շրջապատողների մասին։

Մակար Ջմշկեան կարդաց երկու ոտանաւոր նուիրված Սունդուկեանի յիշատակին։

Երաժշտական բաժնում մասնակցեցին, տիկին Իւլիա Սպէնդիարեան, որ երգեց «Արեւեան մեղեդի» Ա. Սպէնդիարի, «Աշնան երգը» Մելիքեանի և «Կայնել եմ՝ գնալ չեմ կարող» Տէր-Ղեւոնդեանի. Լօրգկիպանիձէ, որ երգեց «Դօն-Կարլօս» և «Սադկօ» օպերաներից։ Երգիչները արժանացան բուռն ծափահարութիւնների։

Ներսասան Տէր-Դաւթեան կարդաց մի տեսարան «Պէպօ» պիէսի 3-րդ գործողութիւնից և գործեց ապաւորութիւն, արժանանալով բուռն ծափահարութեան։

Երաժշտ. մասը վերջացնելուց յետոյ Տ. Նազարեան հրաւիրեց արուեստի, գրականութեան, մամուլի և հայկական կուլտ. և բարեգործ. ընկ. ներկայացուցիչներին լրացնել տաղանդաւոր կոմիկ Տէր-Դաւթեանի 40-ամեայ յոբելեանը տօնող յանձնաժողովի անդամների թիւը։

Կազմվեց մասնաժողովը հետեւեալ անձերից. տ. տ. Վ. Արովեան, Երանուհի Ցարութիւնեան, Նունէ Ղամբարեան, Նունէ Դոլուխանեան, Վ. Մամուլեան, օր. Նունէ Սունդուկեան, Իւլիա Սպէնդիարեան, օր. Իզաբելլա Քալանթար. պ. պ. Հ. Առաքելեան, Առուստ, Սեւեքերիմ Արծրունի, Ց. Ակունեան, Ցար. Թումանեան, Իս. Ցարութիւնեան, բժ. Մինասեան, բժ. Բ. Նաւասարդեան, Տ. Նազարեան, Ց. Սօլովեան, Ալ. Քալանթար, Ալ. Քիշմիշեան, նկարիչ Ֆէթվաճեան, Մ. Ջմշկեան, մասնակցութեամբ Հ. Դ. Ը. վարչութեան և Գրական-Գեղարուեստական Սալօնի։

Յանձնարարվեց Տ. Նազարեանին մի շաբաթվայ ընթացքում յընտրվածներին հրաւիրել առաջին ժողովի՝ կարգադիր մասնաժողով ընտրելու։ Հրաւիրվում է հայ թատրոնի ծերունազարդ հիմնադիր և դերասան Գէորգ Ջմշկեանը որպէս պատուաւոր նախագահ յոբելեանական յանձնաժողովի։ Ն.

ԶՕԿ-ՂԱՐԱԲԱՂԵԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Ուրբաթ օր, մարտի 15-ին, Թիֆլիսի Արքունական թատրոնում տրվեց զօկ-ղարաբաղեան երեկոյթը, բաղկացած երեք պիէսների ներկայացումից։

Առաջին պիէսն էր յայտնի «Կըռթ-կըռթը», երկրորդը «Շկօլի հոգիմպարծումը», երրորդը «Ակցիզչի». վերջին երկուսը հեղինակութիւն բժ. Ա. Զարգարեանի։

Երբ անցեալներում երկու անգամ կազմվեցին զօկական երեկոյթներ, նրանք հետաքրքրութիւն շարժեցին և համակրութիւն գտան հասարակութեան մէջ։ Այդ երեկոյթների վրա հասարակութիւնը նայում էր իբրև աւելի վրա՝ ծանօթանալու գաւառական կենդանի մի քանի երևոյթների հետ՝ կապված նրանց ազգագրական առանձնայատկութիւնների հետ։ Եւ ցանկութիւն յայտնվեց, որ զօկական երեկոյթների նման կազմվեն նաև ուրիշ գաւառաբարբառեան երեկոյթներ։

Կարծես, իբրև պատասխան այդ ցանկութեան, այս անգամ զօկական ներկայացմանը աւելացրված էր և Ղարաբաղի բարբառով մի ներկայացում։

Բայց ընդհանրապէս ամբողջ երեկոյթը աւելի աղքատ կերպով էր կազմված, քան անցեալում. մինչդեռ հասարակութիւնը սպասում էր աւելի ճոխ, բարդ, բազմազան մի երեկոյթ տեսնել ընդարձակ ծրագրով։

Պիէսները, որքան էլ բնորոշ խօսակցութիւններ պարունակեն իրանց մէջ, բաւաբար չեն այդպիսի երեկոյթներում, որտեղ հասարակութեան մի նշանաւոր մասը անծանօթ է բարբառին։ Ուստի պէտք է այնպիսի տեսարաններ դրվեն, որոնք պարունակում են աչքի համար շատ տեսնելու նիւթ, լսելիքի համար շատ երգեր և երաժշտութիւն։

Այլապէս այդպիսի երեկոյթները կը դադարեն հետաքրքրութիւն շարժելուց և աջողութիւն չեն ունենայ։

Թէ «Շկօլի հոգիմպարծումը» և թէ «Ակցիզչի» պիէսներում կան կենցաղական գծեր, գաւառական կեանքի խոշոր, բայց եթէ նրանք շարայարված լինէին ազգագրական բնոյթ կրող և գեղարուեստական հրապոյր ունեցող պարագաների հետ—կը հասնէին իրանց նպատակին։

Այդ հանգամանքի վրա պէտք է դարձվի յատուկ ուշադրութիւն։ Սիրող

ԱԲԷԼԵԱՆ-ԱՐՄԷՆԵԱՆ ԽՄԲԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄՆԵՐԸ ԲԱԳՒՈՒՄ

Տ ր ի լ բ ի

Բագու, 9 մարտի

Օր. Իզաբէլլա Քալանթարի երկրորդ զաւրոլը համար Թիֆլիսի դրամատիկ խումբը, ղեկավարութեամբ Աբէլեանի և բեմխօսութեամբ Արմէնեանի, երէկ երեկոյեան խաղաց Դր. Դէի յայտնի «Տրիլբի» դրաման։

Ինչպէս «Դաւաճանութեան» ժամանակ, այս անգամ էլ բնականաբար հասարակութեան գլխաւոր ուշադրութիւնը կենտրոնացած էր օր. Քալանթարի խաղի վրա, որը խաղում էր Տրիլբիի դերը։

Այս անգամ էլ օրիորդը ցոյց տուեց իր բազմակողմանի տաղանդի ամբողջ ույժը։ Ջէյնաբից յետոյ Տրիլբի—այդ մի այնպիսի դժուարին միացում է երկու միանգամայն տարբեր տիպերի, որ շատ քիչ դերասանուհիների միայն կարող է աջողվել, և դրանց մէջ, պէտք է խոստովանել, պատւաւոր տեղ կը բռնէ օր. Քալանթարը։

Տրիլբիի դերը օրիորդը սկզբից մինչև վերջ տանում է միանգամայն աջող կերպով և կարողանում է ցոյց տալ բաղդի այդ խորթ զաւակի հոգեկան բարդ տանջանքները միանգամայն բնական կերպով, առանց աւելորդաբանութիւնների, առանց աչքաթող անելու ամենափոքրիկ մանրամասնութիւններն անգամ։

Յարգելի դերասանուհին Տրիլբիից ստեղծում է մի ամբողջացրած տիպ, որը մինչև վերջն էլ տանում է աջողութեամբ իր վրա կենտրոնացնելով հասարակութեան ուշադրութիւնը։

Աբէլեան-Սվէնգալին արդէն յայտնի է ոչ միայն մեր մէջ իբրև այդ դերի առաջնակարգ կատարող, այլ նաև ռուսաց բեմի վրա, և Դէի այդ տիպիկ հերոսի դերակատարների մէջ նա պատւաւոր տեղ է գրաւում։ Աչքի են ընկնում նրա բնորոշ գրիմը, դերի լուրջ ըմբռնումը, ազատ շարժումները, խաղի բազմակողմանի ելևէջները։ Աննման է նա մանաւանդ վերջին երկու գործողութիւնների մէջ, ուր նրա տաղանդը առաւելէզ է գալիս իր ամբողջ թափով։ Սվէնգալիի դերը Աբէլեանի ընդարձակ բեպերտուարի առաջնակարգ դերերից մէկն է համարվում և այդ դերի մէջ մանաւանդ մեր բեմի վրա նա հազիւ թէ մրցակից ունենայ։

Գեղեցիկ էին Ալիխանեան (Սանդի) և Ցարութիւնեան (Տաֆֆի)։

Բաւականաչափ թոյլ էր Բիլլի դերի մէջ Բերոյեանը։ Բիլլի դերը աւելի շուտ Ալիխանեանի ամպլուային է պատկանում, և մեզ անհասկանալի է, թէ ինչու այդ դերը նա չէր խաղում, որը անպայման աւելի աջող կը լինէր, քան Բերոյեանի խաղը։

Հրաշալի Ջեկկօ էր Աւետեանը և խուսափում էր շարժից, որը այնքան յատուկ է այդ դերը խաղացող դերասաններին։ Բաւականին թոյլ էր տ. Բէգօտի դերում տ. Զաբէլ, որը չը կարողացաւ տալ անգլիական բարձր շրջանի լէդիի իրական տիպը, իսկ պ. Լաքան պ. Բէգօտի դերում աջող կը լինէր, եթէ չաշխատէր շարժի դիմել կոմիկի տիպ տալով իր դերին։ Վատ չէր Ղազարեանը դռնապանի դերում։

Մնացած խաղացողները իրանց տեղերում էին և շատ աջող պահպանում էին անսամբլը։

Շատ աջող էր բեմխօսական մասը։

Այս արդէն խմբի հինգերորդ ներկայացումն էր, և այս հինգ ներկայացումներից պարզ կերպով կարելի է նկատել, որ խումբը մեծ ուշադրութիւն է դարձնում պիէսաների ընդհանուր անսամբլի վրա, որը այնքան հազուագիւտ է մեր բեմի վրա։

Խումբը խաղում է երկրորդ անգամ Շիրվանզադէի «Չար ոգին», իսկ կիրակի օրը, Աբէլեանի բենեֆիսին, Տօլստոյի «Իվան Ահեղի մահը»։ Վաղարշակ Թումանեան

ՈՒՍՈՒՑԻՉ Ց. ՇԱՄՇԻՆԵԱՆԻ 25-ԱՄԵԱՑ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԵԱՆ ՅՈԲԵԼԵԱՆԸ

1912 թւի սեպտեմբերին լրացաւ պ. Ցարութիւն Շամշինեանի մանկավարժական բեղմնաւոր գործունէութեան 25 տարին։

Քառորդ դար շարունակ Ց. Շամշինեանը ծառայել է մատաղ սերնդի դաստիարակութեան գործին Ներսիսեան դպրոցում անդուլ աշխատանքով և գովելի եռանդով։ Նրա բարեխիղճ գործունէութիւնը արդիւնաւոր հետևանքներ է տուել Ներսիսեան դպրոցի առաջադիմութեան գործին։ Նա սիրել է յանձն առած առարկայի դասաւանդութիւնը, նպատակ է դրել ցանկալի բարձրութեան հասցնել և հասել է իր նպատակին. նրա անձնուէր ուսուցչութիւնը սիրել է տուել և աշակերտներին իր սիրած և դասաւանդած առարկան։

25 տարվայ ընթացքում սերունդներ են անցել արժանաւոր ուսուցչի դաստիարա-

կուԹեան բովից անկեղծ յարգանքը արտնեբում։ Նա տարել է ուսուցչուԹեան ծանր խաչը ոչ միայն անտրտունջ, այլև ոգևորուԹեամբ. բայց տարել է իր առողջուԹեան, իր կեանքի գնով։ Իրար յաջորդող սերունդներին, տարէ-ցտարի, դաստիարակուԹեան հետ միասին, տուել է իր հոգու եռանդի մի մասը, իր առողջուԹեան մի կտորը, և այժմ նա կանգնած է այդ սերունդների առաջը սպառած եռանդով, առողջուԹիւնից զուրկ, բայց պարզերես, որ կատարել է իր պարտականուԹիւնը։

Ներսիսեան դպրոցի ուսուցչական-հոգաբարձական կազմը որոշել է այս Թւի ապրիլի 28-ին դպրոցական-հասարակական մի հանդէսով տօնել իր այդ բարեխիղճ վաստակաւորի 25-ամեայ գործունէուԹեան յոբելեանը և հաւատացած է, որ այդ հանդէսը յարգանքի արձագանք կը գտնէ մեր դպրոցական բոլոր շրջաններում և հայ հասարակուԹեան լայն խաւերում, որտեղ պ. Շամշինեանի բազմաԹիւ աշակերտները նրա գործունէուԹեան կենդանի վկաներն են, և սիրով կուզեն մասնակցել իրանց ուսուցչի պատւի հանդէսին։

Այդ հանդէսը պ. Շամշինեանի համար այն օրն է, երբ երախտագիտուԹիւնը պէտք է մխիԹարէ նրա ծերուԹեան օրերը։

Այս յոբելեանական հանդէսը կազմակերպող յանձնաժողովը, դիմելով ձեզ, խնդրում է և ձեր բարեհաճ մասնակցուԹիւնը այդ հանդէսին։

Ուղերձներ, շնորհաւորական հեռագիրներ և նուէրներ խնդրում ենք ուղարկել Ներսիսեան դպրոցի հասցէով յոբելեանական յանձնաժողովի անունով։

Յոբելեանական հանդէսը կազմակերպող
Մասնաժողով

ՕՐՎԱՅ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

✦ Թիւրքաց զինւորական լիգան վճռեց տապալել ներկայ կառավարուԹիւնը՝ ապստամբուԹիւն յարուցելով։

✦ Կ. Պոլսում դրուԹիւնը չափազանց լարված է։

✦ Ռումին-բուլղարական վէճի առիԹով դեսպանները Պետերբուրգում գումարվում են մարտի 18-ին։

✦ Մոսկվայի նահանգական դատարանը որոշեց ոչնչացնել Ծիլեվեցեանի „Армяне въ Россіи“ բրօշիւրը։

✦ Շուտով Պետական Դումայում Կօկօվցեվը կը բացայայտէ կառավարուԹեան ներքին քաղաքականուԹիւնը։

✦ Մոսկվայի նահանգական դատարանին ներկայացվեց ի հաստատուԹիւն հանգուցեալ Վեալցեվայի կտակը։ Ի միջի այլոց իր 330,000 րուբլի գնահատվող տունը հանգուցեալը կտակում է Պետերբուրգի քաղաքային ինքնավարուԹեան իր անուան հիւանդանոց հիմնելու համար։ ԵԹէ քաղաքը տնից հրաժարվի կամ 4 տարվայ ընԹացքում չը գործադրէ հանգուցեալի կամքը, այն ժամանակ տունը անցնում է Մարիա Կայսրուհու անուան վարչուԹեանը Վեալցեվայի անունով ապաստարան հաստատելու։ ԵԹէ յիշեալ վարչուԹիւնը նոյնպէս չընդունէ տունը, այն դէպքում տունը և նրան վերաբերեալ անշարժ իրեղէնները պէտք է վաճառվեն, իսկ ստացված գումարը յանձնվելու է Պետերբուրգի համալսարանին գիւղացի ծագում ունեցող ուսանողներին Թոշակներ տալու համար։

✦ «Рѣчь»-ը ստոյգ աղբիւրից հաղորդում է, որ ներքին գործերի մինիստրի նախկին օգնական Կուրլօվը նշանակվում է սենատոր։

✦ Պետերբուրգի քաղաքային դումայում զինւորա բժշկական ճեմարանի փակման առիԹով Գուչկօվը ճառ արտասանեց, որի մէջ ասաց, Թէ գիտուԹեան հինաւուրց տնկարանին, որ տուել է յայտնի բժիշկներ, ուսումնականներ և հասարակական գործիչներ, հասցված է անմիտ, անհարկաւոր ու կոյր հարուած։ Քաղաքային դուման որոշեց Թոյլ տալ ճեմարանի բժշկուսանողներին քաղաքային հիւանդանոցներում, տալ նրանց նիւԹական օգնուԹիւն՝ միջնորդել բանալու համալսարանին կից բժշկական ֆակուլտէտ։ Ուսանող բժիշկները միջնորդում են Թոյլ տալ իրանց յաճախել կանանց բժշկական ինստիտուտը։

✦ Կիէվում «սօւբնիկները» Թռուցիկներով հրէական ջարդ են քարոզում։

✦ «Н. В.» հաւաստի աղբիւրներից տեղեկացնում է, որ Ֆինլանդիայի ստատս-սեկրէտար մինիստր բարոն Լանգօֆը խնդրագիր է ներկայացրել հրաժարականի մասին։

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

(ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ՀԵՌ. ԳՈՐԾ.)
15 մարտի

ԿԻԷՎ։ Վախճանվեց բժշկական ֆակուլտէտի դեկան Օբօլենսկին։

ՎԵՐԴԷՆ։ Զինւորական օդագնաց Բրեսէնը ընկնելով 800 մետր բարձրուԹիւնից, մեռաւ։

ՏՕԿԻՕ։ Երկու զինւորական օդագնաց ընկան 300 մետր բարձրուԹիւնից և մեռան։ Սա օդագնացների մահվան առաջի դէպքն է այստեղ։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Առեւտրի մինիստրը Թոյլատրեց գումարել Պետերբուրգում մարտի 26-ին Ուրալի հանքարդիւնաբերողների համագումարը։

ՉԸ ՀԱՍՑՎԱԾ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

14 եւ 15 մարտի

Երեւանից — Տէր-Իսահակեանին, Նուխուց — Մամեանցին, Ուլուխանլուից — Կարապետովին, Շամախուց — Տէր-Աբրահամեանցին, Ռօստովից — Մատեանին, Թէլաւից — Տէր-Աբրամովին, Նէզլօբնիից — Գասպարովին, Կարսից — Բաղդասարովին։

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ Ա. ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Ե. ՏԷՐ-ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ
Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ԱՇԽԱՐՀԱՇԱՆՈԹ
ԿՐԵՄ
ԱԶԻՄԻ
ՄԵՏԱՄՈՐՖՕԶԱ

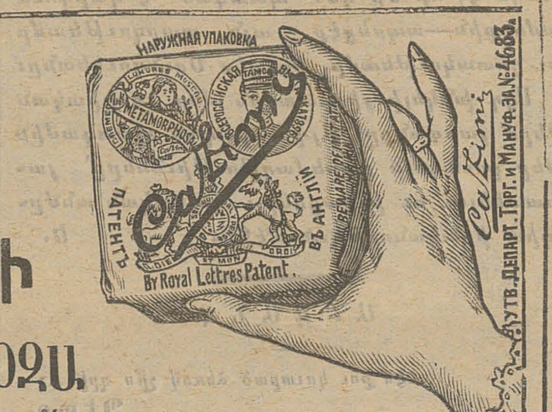

Միակ ճանաչվածը ԱՄԲՈՂՋ ԱՇԽԱՐՀԻ կանանց կողմից։ Անպայման արմատապէս հեռացնում է երեսի բծիկները, բշտիկները, մուները, այրուածքները, կնճիռները և այլ պէֆէկտները։

(7,21) (Вил. 15762) 3—1

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

(Ձմերային երԹեւեկուԹիւն)
Ժամերը նշանակված են Թիֆլիսի ժամանակով)

ԹԻՖԼԻՍԻՑ ՄԵԿՆՈՒՄ Է

ԲԱԳՈՒ.—Արագ գնացքը № 2—10 ժ. 12 ր. առ. հասնում է Աղստաֆա 12 ժ. 30 ր., Գանձակ 2 ժ. 55 ր., Եւլախ 4 ժ. 26 ր., Հաջի-Կաբուլ 8 ժ. եր., Բագու 11 ժ. 8 ր. գիշ.։ Պոստային գնացքը № 4—12 ժ. 36 ր. գիշ., հասնում է Աղստաֆա 3 ժ. 30 ր. գիշ., Գանձակ 6 ժ. 41 ր. առ., Եւլախ 8 ժ. 38 ր. առ., Հաջի-Կաբուլ 1 ժ. 13 ր. ցեր., Բագու 5 ժ. 36 ր. ցեր.։ Մարդատար գնացքը № 6—6 ժ. 31 ր. եր., հասնում է Աղստաֆա 8 ժ. 51 ր. եր., Գանձակ 11 ժ. 20 ր. գիշ., Եւլախ 12 ժ. 56 ր. գիշ., Հաջի-Կաբուլ 4 ժ. 40 ր. գիշ., Բագու 7 ժ. 53 ր. առ.։ Խառն գնացքը № 106 (Մարդատարի արագուԹեամբ ապրանքների համար)—5 ժ. 53 ր. գիշ., հասնում է Աղստաֆա 10 ժ. առ., Գանձակ 2 ժ. 31 ր. ցեր., Եւլախ 5 ժ. 45 ր. ցեր., Հաջի-Կաբուլ 12 ժ. 29 ր. գիշ., Բագու 6 ժ. 54 ր. առ.։

ԲԱԹՈՒՄ.— Մարդատար գնացքը № 11—10 ժ. 3 ր. գիշ., հասնում է Միխայլօվօ 1 ժ. 58 ր. գիշ., ԲաԹում 10 ժ. 21 ր. առ.։ Պոստային գնացքը № 2—9 ժ. 50 ր. առ., հասնում է Միխայլօվօ 1 ժ. 55 ր. ցեր., ԲաԹում 11 ժ. 7 ր. գիշ.։ Մարդատար գնացքը № 5—4 ժամ 38 ր. ցերեկվայ հասնում է Միխայլօվօ 8 ժ. 44 ր. եր., ԲաԹում 5 ժ. 56 ր. գիշ. Խառն գնացքը № 107 (մարդատարի արագուԹեամբ ապրանքների համար)—4 ժ. 20 ր. գիշ., հասնում է Միխայլօվօ 10 ժ. 10 ր. առաւ., ԲաԹում 12 ժ. 26 ր. գիշ.։

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆ.—Պոստային գնացքը № 4/3—1 ժ. 11 ր. գիշ., հասնում է Ղարաքիլիսա 8 ժ. 30 ր. առ., Ալէքսանդրօպոլ 12 ժ. 7 ր. ցեր., Էջմիածին 5 ժ. 22 ր. ցեր., Ուլուխանլու 5 ժ. 49 ր. ցեր. (այստեղից Երևան մտնելու), Նախիջևան 10 ժ. 15 ր. եր., Ջուլֆա 11 ժ. 40 ր. գիշ.։ Մարդ.-ապրանքատար գնացքը № 8/79 (միայն II և III կարգի վագոններով)—1 ժ. 6 ր. ցեր., հասնում է Ղարաքիլիսա 8 ժ. 23 ր. եր., Ալէքսանդրօպոլ 12 ժ. գիշ., Էջմիածին 6 ժ. 29 ր. գիշ., Ուլուխանլու 6 ժ. 11 ր. առ., Երևան 5 ժ. 51 ր. առաւ.։ Մարդատար-ապրանքատար գնացքը № 6/5—8 ժ. 10 ր. եր., հասնում է Ղարաքիլիսա 3 ժ. 37 ր. գիշ., Ալէքսանդրօպոլ 7 ժ. 14 ր. առ., Կարս 10 ժ. 48 ր. առ.։

ԲՈՐԺՈՄ.— Մարդատար գնացքը № 95/10—3 ժ. 17 ր. ցեր., հասնում է Խաշուրի 5 ժ. 57 ր. ցեր., Բօրժօմ 9 ժ. 13 ր. եր.։

ԹԻՖԼԻՍ Է ՀԱՍՆՈՒՄ

ԲԱԳՈՒԻՑ.—Արագ գնացքը № 1-9 ժ. 10 ր. եր. Պոստային գնացքը № 3—9 ժ. առ.։ Մարդատար գնացքը № 5—3 ժ. 46 ր. ցեր.։ Խառն գնացքը № 107—3 ժ. 8 ր. գիշ.։

ԲԱԹՈՒՄԻՑ.—Արագ գնացքը № 12—8 ժ. 50 ր. առ., Պոստային գնացքը № 4—11 ժ. 32 ր. գիշ.։ Մարդատար գնացքը № 6—5 ժ. 15 ր. ցեր.։ Խառն գնացքը № 106—5 ժ. 15 ր. գիշ.։

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆԻՑ.—Պոստային գնացքը №40/3—8 ժ. առ.։ Մարդ.-ապրանքատար գնացքը № 6К. 5—1 ժ. 28 ր. ցեր.։ Մարդ.-ապրանքատար գնացքը № 89/7—5 ժ. 28 ր. ցեր.։

ԲՈՐԺՈՄԻՑ.—Մարդատար գնացքը № 9/10Б—11 ժ. 22 ր. առ.։

600 ԱՌԱՐԿԱՆԵՐ
Փոխանակ 25 ռուբլու
2 ՌՈՒԲԼԻ 90 կոպ.

Մեր ֆիրմայի հետ ծանօԹանալու համար մենք ուղարկենք միայն այս լրագրի ընԹերցողներին 600 հատ օգտ. և արժէք. առարկ., որոնցից գլխաւորն է՝ գրպ. անկէրժամաց. 10 տ. երաշխիքով, ոսկէ զույգ-շղԹայ, սղոմ. և կոն. ոսկէ զույգ. մատանիներ ամերիկ. ադամանդով, նոյն յակուԹ. ապարանջան, մանեակ և ականջօղեր (200 ր. արժէք ունեցողից չը զանազանվող), կաշւէ գեղ. պօրտմօնէ, նէսէսէր և 500-ից աւելի հետաքրք. և օգտ. առարկ.։ Բոլոր 600 առարկ. համար վերցնում ենք միայն 2 ր. 90 կ. (ժամաց. առանձին արժէ 6 ր.)։ Վճարովի վճ. ուղարկ. համար ճանապարհածախք հաշւվում է՝ 1—3 գարն. համար 55 կ., Սիբիր՝ 95 կ.։ Չը հաւանած դէպքում յետ ենք վերցնում և փողը վերադարձնում։ О-во „МЕРКУРІЙ“, ЛОДЗЬ. № 24.
(Կ.) (Л. 3594) 6—4

Զգուշացէք կեղծիքներից!
ՊՐՕՎԻԶՕՐ
Г. Ф. Юргенсъ-ի
Բօրնօ-Տիմօլեան Սապօն

Քրտինքի, այրուածքի, պէպէնների, ուգրիների, պզուկների և գեղին խալերի դէմ։

ՏՈՒԱԼԷՏԱՅԻՆ ԱՆՈՒՇԱՀՈՏ ՍԱՊՈՆ ԲԱՐՁՐ ՏԵՍԱԿԻ.

Վաճառվում է ամենուրեք։
1 կտորը 50 կօպէկ, $^1/_2$ կտորը 30 կօպէկ։

Ոսկէ մեդալ Լօնդօն 1893 թ.
Գլխաւոր պահեստ՝ Москва, Г. Ф. Юргенсъ.
(Կ.) (М. 50331) 24—4

Պ. Մ. ԼԵԲԷԴԻՆՍԿԻ
ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԱՒԱՏԱՐՄԱՏԱՐ

Տալիս է խորհուրդներ քաղաքացիական դատաստանական գործերի վերաբերմամբ։ Զուենարեարին ձրի։ Судебная ул. д. № 4, кв. 6. ԸնդունելուԹիւնները առաւօտեան ժամը 10-ից մինչև ժամը 1-ը ցերեկվայ։
(Հ. Կ.) 180. 5—4

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ես շատ շնորհակալ եմ ձրի դեղատոմսի համար։ Ցաւերի դեմ՝ դրան հաւասարը չը կայ։

Մի բաղդաւոր օր էր ինձ համար այն օրը, երբ ես լրագիրներում կարդացի այն ձրի դեղատոմսի մասին, որը բուժել է պ. Լեբեդեվին։ Այն ժամանակ ես անկողնում պառկած էի և սաստիկ ինֆլուէնցա ունէի։ Ցաւում էին իմ ամեն մի ջիղը, բոլոր ոսկորտիքս։ Ես հետևեցի այդ դեղատոմսին հէնց միևնոյն գիշերը և առաւօտեան անկողնից դուրս եկայ։ Իմ մրսածուԹիւնը անցաւ, սիրտս սկսեց կանոնաւոր կերպով գործել և այդ օրվանից այլևս չը հիւանդացայ։ Դեղատոմսը հետևեալն է. «Մտէք մօտակայ դեղատունը կամ դեղավաճառանոցը և վերցրէք 60 գրան Կէֆալդօլ-Ստօր տաբլէտկաներում. 2 տաբլէտկա ընդունէք միանգամից, իսկ այնուհետև, մի-մի տաբլէտկա իւրաքանչիւր ժամը, մինչև որ ցաւերը կը հանդստանան»։ Այդ դեղատոմսը ես տուել եմ նաև իմ եղբօրը, որը Թէ յօդացաւ ունի և Թէ մէջքացաւ և նա բոլորովին բժշկվել է։
(П. 51745) (№ 9)

Խմիչքի վրա ծախսեցի ամբողջ աշխատածս։

Ցայտնում եմ Ձեզ իմ անկեղծ շնորհակալուԹիւնը Ձեր «Սիտրօվին» պրէպարատի համար, որով իմ կեանքը Դուք փրկեցիք։ 15 տարուց աւելի ես տանջվում էի ալկօհօլիզմով և խմիչքներին վրա ծախսեցի իմ ամբողջ աշխատածս։ Սակայն այժմ ես բոլորովին Թողել եմ խմելը, և սրտանց շնորհակալ եմ Ձեզանից այդ օրինակ հրաշալի դեղի համար։ Ձեր «Սիտրօվին» պրէպարատը առաջարկում եմ այն անձերին, որոնք կարեք ունին դրան։ Նրան կարելի է ստանալ ամեն մի դեղատան կամ դեղապահեստում։ Ձեր շնորհակալ պաշտօնեայ Ֆ. Ֆ. Տարասէնկօ։ Արշավա կայարան։ ՏեղեկուԹիւնների համար կարելի է դիմել՝ С.-Петерб. почт. ящ. № 371.
(П. 44512)

Ց. Դաղբաշեանի

ՌՈՒՍ-ՀԱՅ լիակատար բառարան, գինը 8 ռուբ., կազմած 9 ր.։
ՀԱՅ-ՌՈՒՍ լիակատար բառարան, գինը 6 ռուբ., կազմած 6 ր. 50 կ.։
ՌՈՒՍ-ՀԱՅ առձեռն բառարան, բաժանորդագինը 2 ր. 50 կ.։
ՀԱՆՐԱԳԻՏԱԿԱՆ բառարան, բաժանորդագինը 8 ր.։
ՌՈՒՍԵՐԷՆԻ ԻՆՔՆՈՒՍՈՅՑՆԵՐ, Ա. տարի գ. 25 կօպ., Բ. տարի՝ գ. 40 կօպ.։
Դիմել՝ А. Дагбашяну. Въ г. Тифлисъ Коргановская ул. № 9. 218. 1—1

ԴՈԿՏՕՐ
Ա. ՇԱՀԲԱԶԵԱՆԸ
ԲԵՐԼԻՆՈՒՄ

Շարունակում է ընդունել ամեն տեսակ հիւանդների և խորհրդակցուԹիւններ է կազմում պրօֆեսորների հետ։ Նոր հասցէն՝ Berlin, N. W. Luisenstr. 67. Telephon Amt. Norden 92—74.
(Հ.) 148. 10—5

ТРЕБУЙТЕ ВЕЗДѢ „ОДОБРИНЪ“, Только МИХАИЛА ЛЕБЕДЕВА Съ надписью „Этикетъ утвержденъ правит.“.

Это средство уничтожаетъ совершенно въ нѣсколько дней застарѣлыя мозоли и бородавки съ корнемъ.

Главный складъ: Кавказское Т-во Торговли Аптекар. Товарами—Тифлисъ, Баку, Батумъ.
(Կ.) 177. 0—2

ԲԺԻՇԿ
Ա. ՄԽԻԹԱՐԵԱՆՑ

Մասնագէտ սիֆիլիս, միզասեռական, վեներական և կաշուի հիւանդուԹիւնների։ Էլեկտրաբուժութիւն։
Ընդունե- ($12^1/_2$—2 ժ. ցերեկվայ։
լուԹիւնը (5—7 ժ. երեկոյեան։
ամեն օր (Կանանց համար՝ 2—3 ժ. ցեր.
Սօլօլակ, Բէբուտօվսկայա, № 33 (անկիւն Պասկէվիչի փողոցի)։ Տելէֆօն № 1175.
(Հ. Կ.) 377. 100—77

ԾԱԽՎՈՒՄ Է
ՄԻ ՏՈՒՆ

75 քառակուսի սաժէն գետնով, մի յարկանի, բաղկացած 5 սենեակից, խոհանոցներից և նկուղից։ Տունը գտնվում է Պեսկովսկի տուպիկում № 4 (Փետրվարի 19-ի փողոցի վրա)։ Բանկի պարտքն է 1500 ր.։ Դիմել՝ II Тумановская ул. № 15, кв. 3.
(Ե. Հ.) 207. 3—2

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ
„ԾԻԾԱՂԱԲԵՐ“
ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ
Գինն է 30 կօպէկ.

Հայրիկ, Բիսմարկ, Լօռիս-Մէլիքեան, Պուշկին, Տուրգենիեվ, Կրիլովի Վօլտեր, Միլտօն, Թաղիադեան, Պարոնեան, Գօշ-ՄխիԹար, Եզոպոս, Պըլը-Պուղի, Մօլլա Նասրէդդին, և ուրիշ ազգային ու օտար զուարճախօսներ։

200-ի չափ ԸՆՏԻՐ զուարճախօսուԹիւններ, անեկդոտներ, հայ և օտար բաժիններով, 128 երես։

Մեծից գումարով պահանջողներին՝ մինչև 25 օրինակ ուզողին՝ 20% զեղջ. մինչև 50 օրինակ ուզողին՝ 25%. 50 օրինակ և աւելի ուզողին 30% զեղջ։ Ճանապարհածախսը գնողի հաշւին։ Պահեստը մեզ մօտ։ Ցանկացողները կարող են դիմել մեր մշտական հասցէով՝ Тифлисъ, Лысогорскій переул., № 6. Хачатуру Хачатріану.
Դիմել նաև Թիֆլիսի գրավաճառներին։
Կ.(Հ.) 138. 10—10

Չափահասների համար
ԼՈՅՍ ԵՆ ՏԵՍԵԼ
Բժշկ. Ֆէլդշէր Ա. Գ. ԵՍԱՅԵԱՆԻ

1) «Գաղտնի հիւանդուԹիւնների բժշկարան» (կանանց և տղամարդկանց վեներական և այլ ցաւեր), բազմաԹիւ բէցէպտներով, խորհուրդներով և նկարներով։ Անհրաժեշտ բժշկարան է ամեն մի չափահաս մարդու համար, նամանաւանդ այնտեղ, որտեղ չը կան մասնագէտ բժիշկներ։ Լեզուն շատ պարզ ու ամենքին հասկանալի։ Գինն է 50 կ.։
2) «Տրիպէր (սուսանակ) եւ նրա բժշկութիւնը» բեցէպտներով, բազմաԹիւ խորհուրդներով ու նկարներով։ Գինն է 20 կ.։
3) «Սեռական սովորոյԹ կամ ձեռքի բիւրկէն», խիստ ծիծաղաշարժ վօդեվիլ միմիայն չափահասների համար։ Գինը 20 կ.։
4) «Սօնայի նշանդրէքը» յայտնի վօդեվիլը, շատ ծիծաղաշարժ 2-րդ հրատարակուԹիւն։ Գինը 15 կ.
5) «Միւնեոյն ոգեգաղում», պատմուածք հայ-Թուրքական կռիւներից. զինակների նկարներով։ Գինը 7 կ.։
6) «Սեռական գործ եւ միւնքիս» Պիմէնօվից Թարգմանած։ Գինը 5 կ.։
Ուղարկում եմ բոլոր գրքերը միասին։ Պահանջողները պէտք է առաջուց ղրկեն գրքերի գինը մարկաներով ճանապարհած ալիքը՝ բոլոր գրքերը միասին—17 կօպ. (Ընդայման՝ զակազնօյ)։ Հասցէն՝ Тифлисъ, Семеновская ул. № 9. Медицинскому фельдшеру А. Г. Есаянцу.
(Հ. Կ.) 44. 100—19

МАРКА УТВЕРЖД. ГЕДЕКЕ и К°. ПРАВИТ. № 4530. АНУЗОЛЬ
ПРОСИМЪ ОТВЕРГАТЬ ПОДДѢЛКИ И ВСЯКІЯ ПОДРАЖАНІЯ И ТРЕБОВАТЬ ТОЛЬКО НАСТОЯЩІЯ СЪ ОХРАН. КЛЕЙМОМЪ СЪ ТАМОЖ. ПЛОМБОЙ РУССКАГО ПРАВИТЕЛЬСТВА.
СВѢЧИ АНУЗОЛЬ ГЕДЕКЕ и К°.
РЕКОМ. ДЛЯ БЫСТРАГО, УДОБНАГО И БЕЗБОЛѢЗНЕННАГО ИЗЛѢЧЕНІЯ
ГЕМОРРОЯ
Это испытанное, благотворно-дѣйствующее средство признано врачами за лучшее. Цѣна 1 р. 75 к.
Продажа въ аптекахъ и лучш. аптекар. магазин.
ПРЕДСТАВИТЕЛЬ ВЪ РОССІИ пров. Э. ЮРГЕНСЪ.
Волхонка, МОСКВА.
12—3

ԹԻՖԼԻՍԻ ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑՈՒՄ
ստացվել է արդէն
Օրմանեանի «ԱԶԳԱՊԱՏՈՒՄ»
աշխատուԹեան 7-րդ պրակը։ Օտարաքաղաքացի բաժանորդներին ուղարկված է։ Տեղական բաժանորդներին խնդրվում է անձամբ ստանալ գրախանուԹից։
ԲաժանորդագրուԹիւնը շարունակվում է։ Կարելի է ստանալ և համարհատ։

Միևնոյն տեղը վաճառվում են՝

ԱԹԱԲԷԿԵԱՆ Լ. «Բանաստեղծու Թիւններ».	50 կ.
ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ Ա. «Շվէյցարական գիւղը», Նամականի.	1 ր.
Ե. ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ «Բանաստեղծու Թիւններ», անկազմ.	1 ր. 50 կ.
ՄԵՀՐԱԲԵԱՆ «Տուբերկուլեօզը».	30 կ.
ԱԲԵԼԵԱՆ «Պօէտի երազը», 1 գործ.,	20 կ.
» «Անկոչ հիւր», 1 գործ.	25 կ.
ՄՕԼԻԷՐ «ՏարտիՖ» կատակերգ.	50 կ.
ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ «Սուտ ճգնաւոր», վօդ. 2 գործ.	20 կ.
ՍՈՒՆԴՈՒԿԵԱՆ «Փիշերվան սաբրը խէր է», կատակ. 1 գործ.	30 կ.
» «Օսկան Պետրովիչը էն կինքումն», կատակ. 1 գործ.	20 կ.
ՎԱՐԿԱՏՈՒ ԸնկերուԹեան կանոնադրուԹիւն.	30 կ.
ՔԱՄԱԼԵԱՆ Ս. «Ոսկեծեկ հէքիաԹներ».	30 կ.

ԳրախանուԹում վաճառվում են հրապարակում լոյս տեսած նոր գրքեր՝ տեղական և օտար լեզուներով։
Դիմել՝ Тифлисъ, Центральной Книжной Торговлѣ. 212. 1—1

ՀԱՅՈՑ ԱԶԳԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆԸ
ի յիշատակ հայ գրերի 1500-ամեակի և հայկական տպագրուԹեան 400-ամեակի
ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԵԼՈՒ Է
Հայերեն հրատարակութիւնների ցուցահանդէս

որ պէտք է բացվի Թիֆլիսում 1913 Թ. հոկտ. 6-ին և տեւելու է մինչև նոյն ամսի 12-ը։
Ուստի խորհուրդը խնդրում է պ. պ. հեղինակներին, հրատարակիչներին, տպարանատէրերին և ամեն մի հայի՝ ուղարկել ԸնկերուԹեանս հայերէն ամեն տեսակ հրատարակուԹիւններ, հայկական վիմատիպ պատկերներ և քարտէզներ։
Այն հրատարակուԹիւնները, որ կը նուիրվեն ԸնկերուԹեանս և կամ դրամով ձեռք կը բերվեն, ցուցահանդէսից յետոյ պիտի պահվեն Ազգագրական Ընկ. մատենադարանում, որ այդպիսով դառնալու է մի Թանգարան հայ գրերի և տպագրուԹեան, իսկ սոսկ ցուցադրվելու նպատակով ստացվածները կը վերադարձվեն տէրերին։
Ամեն ինչ պէտք է ուղարկել այս հասցէով. Армянскому Этнографическому Обществу. Тифлисъ
Խորհրդի նախագահ՝ Ս. Մելիք-Ազարեան
Անդամ-քարտուղար՝ Ե. Լալայեան
(Կ.) 65. 10—4

Мраморно-мозаичное заведеніе
Б. Вилла и А. Рицци
Михайловскій пр. № 42. Телефонъ № 620.
ИМѢЮТСЯ всегда въ большомъ выборѣ готовыхъ ПАМЯТНИКОВЪ изъ разнаго порода МРАМОРА и ГРАНИТА.
Принимаются всевозможныя МОЗАИЧНЫЯ работы и ОБЛИЦОВКИ ФАСАДОВЪ ЕСТЕСТВЕННЫМЪ и ИСКУССТВЕННЫМЪ КАМНЕМЪ.
(Հ. Կ.) 171. 12—5

„ՆՈՐ ՀՈՍԱՆՔ“
Գրական, գիտական, հասարակական եւ քաղաքական ԱՄՍԱԳԻՐ
Տարեկան 12 գիրք, իւրաքանչիւրը ոչ պակաս 160 մեծադիր էջից։
ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆԸ

Կովկաս եւ Ռուսաստան		Արտասահման	
Տարեկան	7 ր.	Տարեկան	24 ֆրանկ
Կէս տարվանը	4 ր.	Կէս տարվանը	14 »
Երեք ամիսը	2 ր. 25 կ.	Երեք ամիսը	8 »

Առանձին համարը 80 կօպ.

ՀՐԱՒԻՐՎԱԾ ԵՆ ԱՇԽԱՏԱԿՑՈՒԹԵԱՆ.
*Աբեղեան Ա., Աղոնց Ն., *ԱԹաբէկեան Լ., *Ալիխանեան Ե., *Ահարոնեան Ա., *Աղբալեան Ն., *Անանուն Դ., *Արա—ս, Բարսեղեան Գ. (Թիւրքիա), *Բժիկեան Հ. Ղ. (Թիւրքիա), Գաբրիէլեան Դ., *Գարգիշեան Գ., *Դանիէլեան Լ., *Դեմիրճեան Դ., Եսայեան տիկ. Զ. (Թիւրքիա), Զ. Ս. (Թիւրքիա), Զարդարեան Ռ. (Թիւրքիա), Զօհրապ Գ. (Թիւրքիա), *Թումանեան Յովհ., Իսահակեան Ավ., *Լազարեան Յովհ., *Լէօ, *Լիսիցեան Ստ., Խաչ (Թիւրքիա), *Խանզադեան Տ., *Խատիսեան Գ., Խ. Գ. (Թիւրքիա), *Ղազարեան Ա., *Ղլտճեան Ա., Մակինցեան Պ., *Մանուէլեան Մ., Մաւէհեան Յովհ.-Խան, *Միրզայեան Յովս. (Պարսկաստան), *Միսաքեան Շ. (Թիւրքիա), *Միքայէլեան Կ., *Մուսայէլեան Հ., *Յակոբեան Ա., *ՅարուԹիւնեան Մ., *Յովհաննիսեան Աբ., Յովհաննիսեան Մ., *Յովհաննիսեան Յովս. (Պարս.), *Յովհաննիսեան Տ., *Շանթ Լեւոն, *ՇահխաԹունեան Ա., Պետրեան Դ., *Ջամալեան Ա., *Ռէն, *Սէյրի, ՍրմաքեշխանլեանԹ., *Վալադեան Վ., Տէրեան Վ., *Տէրտէրեան Ա., *Տէր Պօղոսեան Ա., Տէր-Օհանեան Վ., *Տիգրանեան օր. Ս., *Տիգրանեան Ս., *Փափազեան Վ., Քիւֆէճեան Ե. (Թիւրքիա), Օտեան Ե. (Թիւրքիա), *Ֆրանգեան Ե. և ուրիշները։

№ 1-ը լոյս կը տեսնի մարտի վերջին։
ՆիւԹեր ու դրամ ուղարկել հետեւեալ հասցէով՝ Тифлисъ, редакція «Норъ Осанкъ», արտասահմանից՝ Tiflis (Caucase) Rédaction de la revue «Nor Hossank».
ԾանօԹ.—Աստղանիշներով անձինք, մինչև մարտի 1-ը, արդէն գրաւոր կամ բերանացի յայտնել են իրանց համաձայնուԹիւնը։
(17, 21.) 196. 3—2

Типографія канцеляріи Намѣстника Его Императорскаго Величества на Кавказѣ Лорисъ-Меликовская улица, домъ казенный